

MESEVÁROS - BUDAPEST

A FŐVÁROS A GYERMEKKÖNYVEK ILLUSZTRÁCIÓIBAN

MESEVÁROS - BUDAPEST

A FŐVÁROS A GYERMEKKÖNYVEK ILLUSZTRÁCIÓIBAN

2017. április 12. – május 27.

KIÁLLÍTÓK:

Baranyai (b) András, Bartos Erika, Gyöngyösi Adrienn, Herbszt László,
Kasza Júlianna, Kecskés Judit, Kőszeghy Csilla, Kun Fruzsina, Marcus Godson,
Maros Krisztina, Molnár Jaqueline, Nagy Norbert, Nemes Anita, Paulovkin Boglárka,
Rácz Nóra, Remsey Dávid, Ritter Ottó, Schmal Róza, Takács Mari

KURÁTOROK:

Révész Emese és Kelemen Réka

DEÁK 17
GYERMEK ÉS IFJÚSÁGI
MŰVÉSZETI GALÉRIA

Cím: H-1052 Budapest,
Deák Ferenc utca 17. / I. em.
E-MAIL: info@deak17galeria.hu

TEL.: +36-1-266 0482
WEB: www.deak17galeria.hu
FB: www.facebook.com/deak17galeria

Cukás István: *Vakkancs szétnéz Budapesten*

Gaál Éva illusztrációival

Móra, 1989

BUDAPEST – MESEVÁROS Budapest képi reprezentációja a gyermekkönyvekben

„Azzal elindul és nézi, hogy hömpölyög az éltető, fenséges, csillogó folyama. Megcsodálja a fővárosi élet beláthatatlan szépségeit és bámulatos harmóniáját, a harmóniát, melyre a gondviselés vigyáz az egyéni szabadság zűrzavarában.” Baudelaire csatangelője lázasan vetette bele magát a modern város elektromos terébe, az „egyetemes élet” szerelmese számára az életerő forrása a tömeg áradó folyama.¹ De vajon lehet-e otthonos egy kisgyermek számára a nagyváros? Hogyan válhat ismerőssé az, ami folytonos változásban van, otthonossá az, aminek léptéke grandiózus? Baudelaire gondolatait elemezve Walter Benjamin jegyezte meg, hogy a nagyvárosban „a látás határozottan túlsúlyban van a hallással szemben.”² Megismerése, feltárása elsősorban vizuális percepció révén történik, tájékozódásunkhoz optikai emlékek nyújtanak támpontot, ahogy a benyomások utólagos rendszerezése, a város jeleinek „kiolvásása” is a megfigyelő látási tapasztalatainak feldolgozásán nyugszik.³ Különösen igaz ez a kisgyermekre, akinek a világról szerzett tudása nagyrészt személyes látási tapasztalataiból ered.

Ő persze nem a Benjamin által megfogalmazott, szabadon kószáló „flâneur” szerepében járja be a várost. Mozgása még jó ideig a felnőttek által irányított, szabályozva oltalmazott. Ami számára kezdettől fogva eleven, az a város személyes benyomásokból, emlékekből kirajzolódó szubjektív térképe: az otthon és az óvoda közti út, közben a romos házzal, a nagy lejtővel és a bicikliblittal és a hellyel, ahol kutyákat lehet simogatni... Erre a folyamatosan változó, személyes élményekből táplálkozó mentális térképre rajzolódik rá idővel a város tanult, racionális hálózata.

A nagyváros dinamikus látványözönének rendezésében, értelmezésében és feldolgozásában fontos szerep hárul a képeskönyvekre. Helyük a gyermekirodalomban átmeneti: valóság és fikció határmezsgyéjén, ismeretterjesztő, útikönyveken túl és mesén innen. Kutatásaim során mintegy negyven olyan illusztrált magyar gyermekkönyvet dolgoztam fel, amelyek képeik révén is hangsúlyozottan Budapesthez kapcsolódnak. Nagyrésztük a rendszerváltás után keletkezett, sőt azon belül is feltűnően sok mű az ezredforduló után jelent meg. (Utóbbi jelenséget a hazai gyermekkönyvkiadás fellendülése és egy fiatal, tehetséges illusztrátor gárda fellépése magyarázza.) Műfaji tekintetben a tárgyalt művek nagyobb része az útikönyvekkel áll rokonságban, más részüket viszont az kapcsolja a témához, hogy az elbeszélte mese színtere a főváros. A műfaji kötöttségek jórészt a kép-szöveg viszonyt is meghatározzák,

1 Charles Baudelaire: *A modern élet festője*. Ford.: Csorba Géza. In: Charles Baudelaire válogatott művészeti írásai. Képzőművészeti Alap, Budapest, 1964, 137. (129–163.)

2 Walter Benjamin: *A második császárság Párizsa Baudelaire-nél*. Ford.: Bence György. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, 1980, 853. (819–931.)

3 Peter Brooks: *The Text of the City. Oppositions*, 1977/8, 7–11. (<https://www.msu.edu/course/ha/446/peterbrooks.pdf>); Minderről bővebben: Gyáni Gábor: *Az utca és a szalon. A társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940)* Új Mandátum, Budapest, 1998, 27.

hiszen akad köztük a narrációt természetszerűen nélkülöző történelemkönyv (*Hazánk szíve Budapest*), idegenforgalmi kézikönyv (*Benjamin Budapesten*), önmagában is teljes elbeszéléshez kapcsolódó illusztráció (*Pipogya, a budapesti medve*) a kép és szöveg szimmetrikus egységén alapuló utazási kisregény (*Vakkancs szétén Budapest*), kép-szöveg vizuális egységén alapuló mesekönyv (*Mesék Budapestről*) valamint a klasszikus értelemben vett kép-könyv, azaz a szöveget teljesen nélkülöző böngésző (*Budapesti böngésző*).⁴ Minden változat ellenére egy közös vonatkozása van valamennyi tárgyalt kötetnek, maga Budapest, mint az ábrázolás visszatérő, megkerülhetetlen, konkrét tárgya. Márpedig a vizuális impulzusokban gazdag nagyvárost könnyebb megmutatni mint leírni, ahogy monumentális műemlékeit is maradandóbb képileg rögzíteni.

Mindebből eredően az ide kapcsolódó kötetek illusztrációi is kötöttebbek a tisztán fikciós meséket kísérő képeknél, hiszen egyszerre kell eleget tenniük a tárgyyszerű ismeretközlés és a fantáziadús mese követelményeinek. Deskripció és fikció, didakszis és esztétizis kettős vonzása teszi izgalmassá e művek karakterét, hiszen olvasó-nézőjük egyszerre vár tőlük tárgyyszerű tájékoztatást, szórakoztató ismeretközlést és magával ragadó mesét. Az illusztrátor dolga sem egyszerű, hiszen ábrázolásainak nézőpontját nehéz függetlenítenie Budapest tradicionális ikonográfiájától. Ennek toposzai Budapest nagyvárossá válása idején, a 19. században alakultak ki.⁵ Ám ezt követően a város sajátos karakterét kevés alkotó igyekezett következetesen megragadni, így a „festői Budapest” képe esetleges és minőségét tekintve egyenetlen maradt.⁶ Budapest mint téma a kortárs művészetben is keveseknél visszatérő motívum. Mácsai István kevésbé méltányolt budapesti mágikus realizmusa újabban Takács Márton és Szabó Ábel művein talál folytatásra, akiknek vázsnain külvárosi terek, ipari tájak, néptelen belvárosi utcák tűnnek fel. A mai főváros jelen idejű képe inkább a fotóművészet és a grafika médiumában ölt formát, így a Roham Magazin körének képfolyamaiban vagy Magyar Béla grandiózus szubjektív Budapest-térképében. A nagyváros reprezentációjának érzékelhető hiányában különösen érdekessé válnak a gyermekkönyvek képei, amelyek frissen reflektálnak a változó nagyvárosra. Illusztrációik között megtaláljuk az olyan hagyományos képtípusokat, mint a városi tér méreteit és összefüggéseit érzékeltető *panoráma* és *madártávlati képet*; a nemzeti identitást és kulturális identitást hordozó (együttal biztos tájékozódási pontokat jelentő) műemléki épületábrázolásokat, valamint a nagyvárosi nyüzsgést a szemlélődő nézőpontjából mutató életképeket. A leíró jellegű ábrázolások mellett gyakran nagy szerepet kapnak az információs és folyamatábrák, s természetesen a térképek. A képzeletbeli lények világa mindezen konkrétumok hálójára feszül rá, rossz esetben külsőséges rátétként, jó esetben a város képét egyéni módon átformáló szemléletmódként.

Ha kiindulópontként elfogadjuk, hogy a képes gyermekkönyv egyszerre szépirodalmi és művészeti alkotás, s mint ilyen éppúgy része a kortárs irodalomnak mint képzőművészetnek, akkor tárgyalása is csak annak összefüggésében lehetséges. Mindemellett olyan komplex szociokulturális jelenségként is értelmezhető, amely híven tükrözi saját közegének érték-

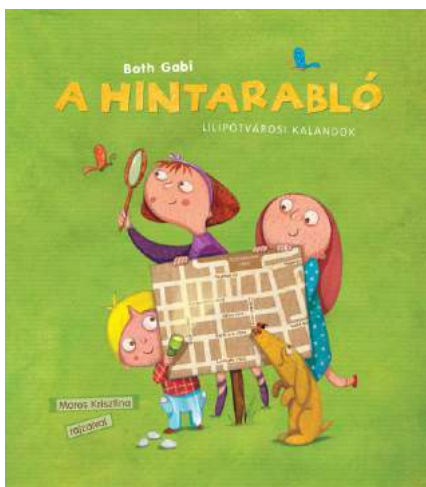
4 A képeskönyvek kép-szöveg viszonyai tipológiájának összefoglalása: Maria Nikolajeva, Carole Scott: *How Picturebooks Work*. Routledge, New York – London, 2006, 2-28.

5 Sármany Ilona: *Ecset által homályosan – Fővárosok és festőik*. Budapesti Negyed, 1996. 14. szám, 49-85.

6 Várnai Vera: *Festői Budapest. grafikák és festmények a reformkortól napjainkig*. Corvina, Budapest, 2004.

rendjét, mentalitását, és mint nevelési eszköz az utódok akulturációjának metódusait.⁷ Vizsgálódásom tehát egyúttal kísérlet a képes gyermekirodalom beillesztésére a kortárs társadalomtudományi, kultúrakritikai elméletekbe. Kérdésselvetésem középpontjában az áll, hogy az elemzett művek miként adnak képi formát annak a bonyolult viszonyrendnek, ami- ben a várost megéllő kisgyermek él tesznek-e kísérletet a gyermek saját városképének vizuális megformálására avagy megelégszenek azzal, hogy a gyermek személyes mentális térképére ráhelyezzék saját, kanonikus ismerethálójukat?

7 Martin Salisbury, Morag Styles: *Children's Picturebooks. The art of visual storytelling*. Laurence King Publishing, London, 2012, 75-86.

Both Gabi: A hintarabló

Maros Krisztina illusztrációival
Pozsonyi Pagony, 2012

EZ A KÖNYV

TULAJDONA

Szerző: Tóth Tibi, Nikolett
Szerkesztő: Sebessyén Ágnes
Illusztrátor: Mészáros Marianne
Fülszöveg szerkesztő: Járódi
Szakmai lektorok: Tánczi András, Buzsáki Katalin,
Nyéki Levente, Zsolt Anna
Eő lektor: Ipoly Anna

Kiadványok:

Kisbó: Hittérképek Egyesület
© Kulturális Egyesület 2014

ISBN:
9789631211111

Megjelent a TUD a város című sorozat következő
sorozatszámaiban: Sebessyén Ágnes és Tóth Eszter

Szerkesztő: Mészáros Marianne
Fülszöveg szerkesztő: Járódi

Szia! Én Csütty vagyok, a zöldkékű. Nem régen költöztem Forrásvárosba. Szélesimőre azért vagyam azt a nevet, mert már jóka koromban is sokat csallongtam mindenfelé. Szeretek újabbat újabb újatmas, lerakásokat felépíteni. Így találtam rá a „Mozsof Antika Lakótelepre. Itt nem csak azért érzem otthon magam, mert sok zöld bokr és fa van, hanem azért is, mert az emberek szeretettel fogadják minket, s a féli hónapoktan gondoskodnak rólunk.

Szia! Én Trilla vagyok, a feketeleány, messze földön híres enakés. A bebrósban lakom, közel a Vasútcsonakhoz. Szeretek itt élni. Szeretem a Duna felé érkező szeleket, a betokokat felj parkot. A mi családunk már telea sem költözik el, mert a városban találunk elég enivalót, és itt nem látunk annyira, mint a városban kívül élő rokonaink.

Trilla és Csütty a Madarak és Fák napi ünnepségen találkoztak össze, és rögtön nagyon jó barátok lettek. Mivel Trilla családja már régóta él Forrásvárosban, sok érdekességet tudott. Meggátta beszélgetett, hogy mindehova elviszi őt. Újak során tapasztalásabbnál tapasztalásabbot dolgozta beállítások. Elhatározták, hogy megmutatják nekik is.

ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÜNK

A VÁLTOZÓ VÁROS

Az építési örökséget mi magunk hozzuk létre: házakat építünk, utakat és tereket alakítunk ki, melyekből települések, falvak és városok lesznek. Az építési örökséget azonban folyamatosan átadjuk, mivel az idő múlásával változnak az emberek szokásai, igényei, letelepedési. A változásra szükség van, de az is fontos, hogy a múltból ránk maradt emlékeket megőrizzük. Trilla: Szeretem a mai Duna partot. A hosszán elhúzódó zöld park sok modernnek ad otthon, a városiakok pedig pihenhetnek, játszhatnak, sportolhatnak. Volt idős amikor itt reklámpótlékek sokasága állt. Jelen.

Hasonlítsd össze a két képet. Mi változott?

Mi a változás oka? Kérj segítséget szüleidtől, nagyszüleidtől!

Neked letszik a mai Duna part? Mit javítanál rajta?

Az idő múlásával megtörténik, hogy egy épület eredeti funkciójára már nincs szükség. Ferencvárosban erre számos példát találás.

Te ismeresz ilyen épületet?

Mi történik gyakran az üresen álló épülettel? Jó példa erre a ferencvárosi malmok sorsa:

A fenti képek alapján gyűjtsd össze milyen sorsuk lett a malmoknak:

24

Épített örökségünket csak akkor tudjuk megőrizni magunknak és utódainknak ha fontos szerepet kaphatnak a mai város életében. Az üressé váló épületeknek olyan funkciót kell keresni, ami megfelel a mai kor igényeknek. Ezt nevezzük az épületek újrahazmosztásának.

Nézd meg a következő képeket! Szerinted az új funkcióval mennyire sikerült megőrizni az épületek jellegét, eredeti kinézetét?

Vélemény: _____

Vélemény: _____

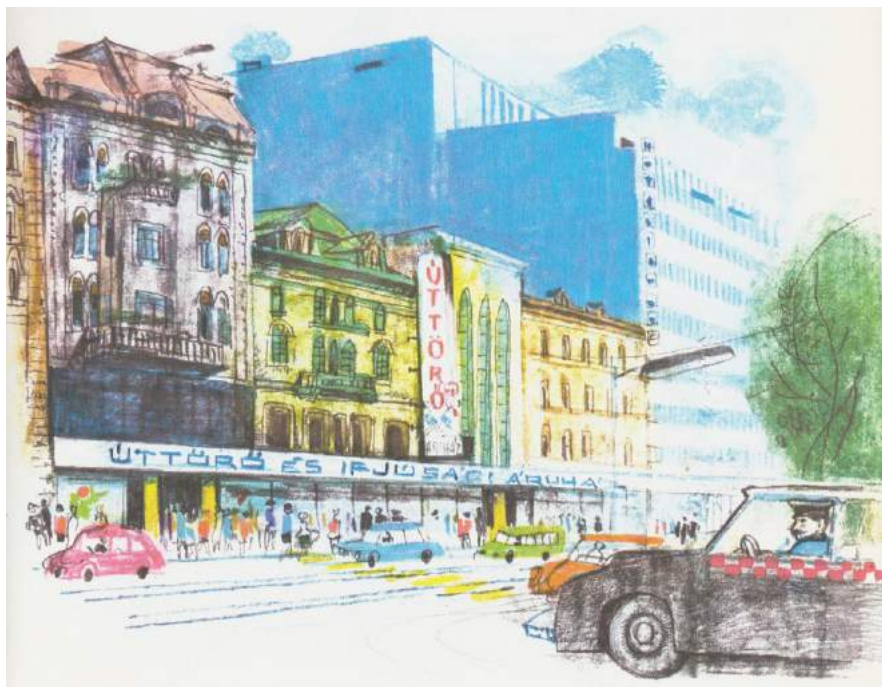
Vélemény: _____

25

Izápy-Tóth Nikolett: Ferencváros Gyerekeknek

Remsey Dávid illusztrációival
kultúrAktív Egyesület, 2017

Ruffy Péter: *Hazánk szíve Budapest*

Würtz Ádám illusztrációival

Móra, 1968, 1975, 1977, 1980, 1982

MŰKINCSVÁROS

A gyermekeknek Budapestről szóló kötetek egyik legismertebb és legnépszerűbb példája Ruffy Péter *Hazánk szíve Budapest* című munkája, amely Würtz Ádám illusztrációival kísérve 1968 és 1982 között öt kiadást ért meg.⁸ A kötet célja elsősorban ismeretterjesztés volt, a hetvenes években országosan használták a honismeret oktatási segédanyagaként. A maga nemében úttörő vállalkozás volt, előzményei között csak olyak kötetek említhetőek mint Ferenczi István rajzilag kevésbé karakteres kötete *Az ország szíve* vagy Tillmann László *Kétezer éves városa*.⁹ Würtz ekkor már egy évtizedes múlttal rendelkezett könyvillusztráció területén, egyike volt azon jelentős alkotóknak, akik a hatvanas években megújították a magyar könyvművészetet és grafikát.¹⁰ Felkérésének és képi világának közvetlen előzménye volt Antalffy Gyula szintén számos kiadást megért honismereti kötete, az első ízben 1966-ban megjelent Édes hazánk.¹¹ Würtz népszerűségét jellegzetes rajzstílusának köszönhetette, amelyben könnyeden ötvözte a klasszikus forma- és arányrendet a modern hatást keltő vázlatos vonalrajzzal és az arra ráhelyezett élénk, foltszerű színhasználattal.

A *Hazánk szíve Budapest* kezdő, belső borítóján a Városliget madártávlati képe jelenik meg, olyan hely tehát, amely a gyerekek számára is szórakozást nyújt. Záró, belső borítójára a főváros vázlatos térképét helyezték, kiemelve a hidak nevét és néhány objektumot, köztük Budán a Várat és a Gellért-hegyet, Pesten a Parlamentet, Bazilikát, Csepelt, Városligetet és a Népstadiont. Rajzán Würtz kettős nézőpontot alkalmaz: a kanyargó utakat felülről, a kiemelt épületeket legjellemzőbb nézetükből, oldalról mutatva. A madártávlati panorámakép a város totális látványát nyújtja, érzékeltetve annak grandiózus méreteit. Minthogy a település áttekintését nyújtja, képtípusa már Buda török háborúk idején készült ábrázolásain feltűnt.¹² Sokáig elsősorban a hadszíntérré vált város hadi eseményeinek áttekintését szolgálta, a 19. századtól viszont mindinkább a terjeszkedő, modernizálódó nagyváros imázsát erősítette meg. Würtz kettős nézőpontja lehetővé teszi, hogy a térkép absztrakt hálózatában konkrét tájékozódási pontokat helyezzen el. Ezek a tájékozódási pontok leggyakrabban műemlékek, kulturális célú épületek, bár ezúttal a kor ideológiájának megfelelően a Csepel-sziget gyárnegyede és a Népstadion is bekerül a legfőbb támpontok közé. Ruffy Péter könyve azonban elsősorban a város történeti múltjának bemutatására törekszik, ennek megfelelően a rajzok is a kulturális emlékenyanyag felelevenítését szolgálják. Würtz a múlt gazdag tárgyi és képi emlékenyanyagát használja fel illusztrációként, ám valamennyit átírja egyéni rajzstílusára. Ennél fogva képileg nem jelenik meg különbség a római kori mozaik, reneszánsz dombormű, reformkori rézkarc, rekonstrukciós vagy fikciós ábrázolások között. A fotók és reprodukciók kiiktatásával

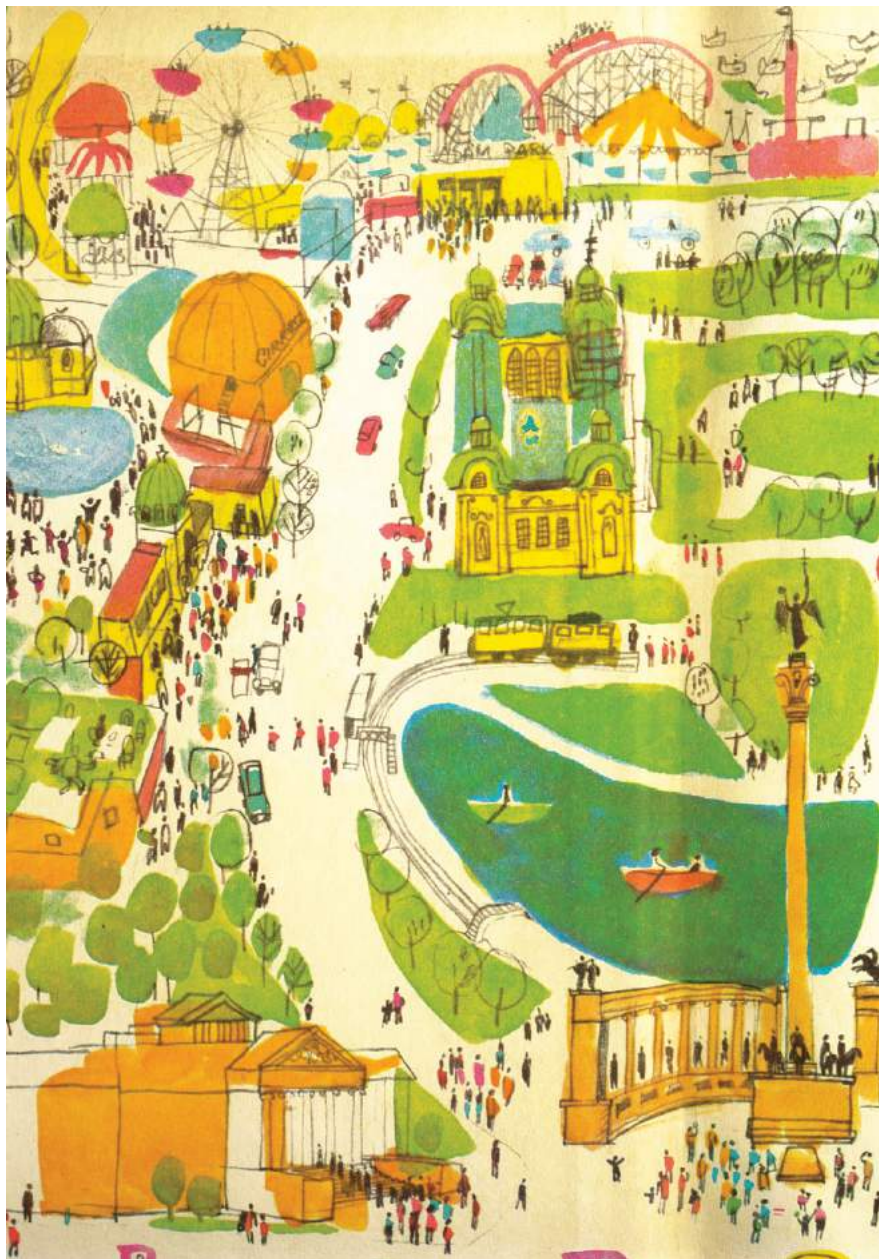
⁸ Ruffy Péter: *Hazánk szíve Budapest*. Ill.: Würtz Ádám. Móra, 1968, 1975, 1977, 1980, 1982.

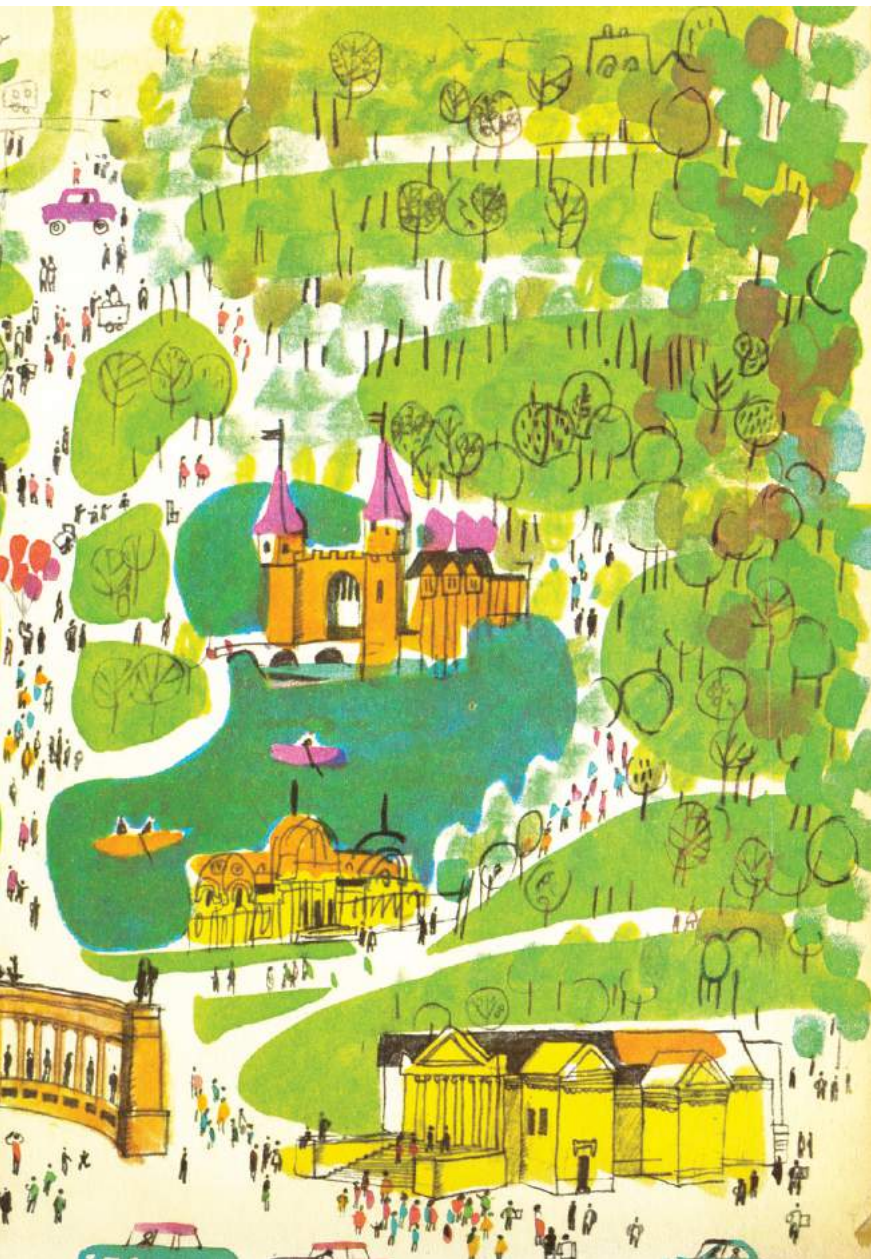
⁹ Tillmann László: *Kétezer éves város*. [Szerzői kiadás] Budapest, 1938; Ferenczi István: *Az ország szíve*. Dante, Budapest, 1943. – Ezúton köszönöm Csontó Sándor segítségét, aki a kötetekre felhívta figyelmemet.

¹⁰ Bozóky Mária: *Würtz Ádám*. (Mai magyar művészet). Képzőművészeti Alap, 1980.

¹¹ Antalffy Gyula: *Édes hazánk*. Ill. Würtz Ádám. Móra, 1966, 1968, 1975, 1977, 1980, 1983.

¹² Budapest 19. századi látképeinek legnagyobb gyűjteménye nyomtatásban nem, csak on-line érhető el: Seenger Ervin: *Pest-budai látképek a tizenkilencedik századból*. <http://www.btmfk.iif.hu/seenger.php>; Lásd még: Rózsa György: *Budapest régi látképei*. Budapest, 1963, 1999; Rózsa György: *Budapest legszebb látképei*. HG & Társa, Budapest, 1997.

Ruffy Péter: *Hazánk szíve Budapest*
Würtz Ádám illusztrációival. Móra, 1968

a grafikai világ teremt szintézist a különböző korok változatos emlékegyéből, ami pedagógiailag megkönnyíti a sokrétű tudásanyagban való tájékozódást, grafikailag pedig egységesíti a kötet egészének arculatát. Ugyanakkor a történeti forrásanyag alárendelése a jelenben megfogalmazódó összefüggő narratívának, jellegzetesen historizáló alapállás. Ahogy historizáló az a szemlélet is, amellyel az ábrázolások középpontjába a kulturális monumentumokat helyezi, s ezáltal a várost történeti emlékművekben gazdag múzeumi látványosságnak tekinti.¹³ A *Hazánk szíve Budapest* alapállása szerint a főváros kitüntetett szerepének magyarázata abban rejlik, hogy a nagy múltú város a közös kulturális örökség őrzője s mint ilyen, a nemzeti identitás legfőbb reprezentánsa. Würtz rajzaiból érzékletes elevenséggel bontakoznak ki a múlt egymásra rétegzett síkjai, az idősíkok látványos tárgyi rekvizitumai, képei révén a nagyváros mint a társadalmi emlékezet organikus emlékműve ölt formát.

Würtz Ádám kötete nem sokkal azt követően jelent meg, hogy a Párizsban élő Miroslav Šašek világvárosokat bemutató kötetei sikert arattak.¹⁴ A hazai és a nyugati könyvkiadás eltérő törekvéseit jól érzékelteti, hogy Šašek utikönyve igen kevés szöveggel kísérve, pusztán lendületes grafikai révén, nagy léptékű térábrázolásokkal és sok humorral fűszerezve kalauzolja át nézőit a nagyvárosok utcáin, nem kizárólag és nem elsősorban azok nevezetességeire koncentrálva, hanem inkább egyfajta modern nagyvárosi életérzést sugallva. Ugyanakkor (a sok tekintetben hasonló rajzstílust képviselő) Würtz szelídebb, nosztalgikus hangvételű képei csak másodlagos szerepet kaphattak az oktató jellegű szöveg mellett. Würtz rajzai zömmel fényképek vagy régi metszetek alapján készült épületábrázolások, beállításai általában az épület legjellemzőbb nézetét mutatja. Képkivágatai ezért többnyire nagy távlatú, magas horizontú összképek, melyek távol állnak a mindennapi járókelő nézőpontjától. Leíró jellegű távolságtartása leginkább a historizmus reprezentatív városképére, Klösz György századfordulón készült épületfotóira emlékeztetnek. Amint arra Gyáni Gábor is rámutatott, Klösz fotóin a főváros olyan színpadként ölt formát, amelyet a reprezentatív középületek és történeti emlékművek reprezentatív díszletei töltenek be. A nagyváros fogalma, vizuális összképe ezek összességéből rajzolódik ki a közös társadalmi emlékezetben: megőrkítője „úgy jár el, hogy a színedokhéhoz jegyében kiemel egy-egy épületet a kontextusból, vagy épületek adott együttesét állítja a kép homlokterébe, és a részletek egymásutánjával teremt meg az egész látványnak az illúzióját.”¹⁵ Ez a kulturális-hatalmi reprezentációt szolgáló városkép nem veszi figyelembe a fővárosnak azt az olvasatát, amely a kisgyermek saját élményvilágából fakadhat. A kötetnek nincs egyetlen kiemelt gyermek főhőse, aki biztosítaná a látvány egységes nézőpontját. A város lakói többnyire csak élénk színfoltként szolgáló staffázsalakok, akiknek viszonylatában kihangsúlyozódik a középületek grandezza-ja. Kivételt ez alól csak néhány zsánerkép jelent, így a vásárcsarnok vagy a pesti belváros forgataga. A Váci utca és Kossuth Lajos utca látképén a színes kirakatok és boltfeliratok hivatottak a modern nagyvárosi életérzés megteremtésére.

¹³ Gyáni Gábor: *A reprezentatív város – a reprezentált város*. In: Uő: Budapest – túl jön és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat. Napvilág, 2008, 162-163. (161-170.)

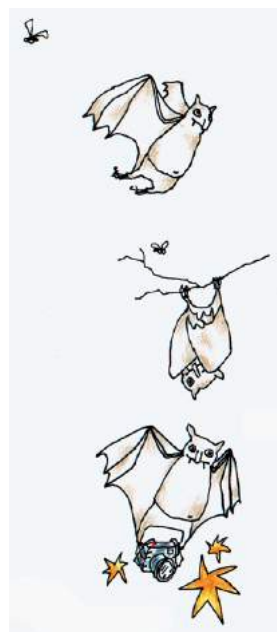
¹⁴ Miroslav Šašek (1916-1980) *This is Paris* című kötete 1959-ben jelent meg, a városkönyvek utolsó, nyolcadik darabja pedig 1962-ben.

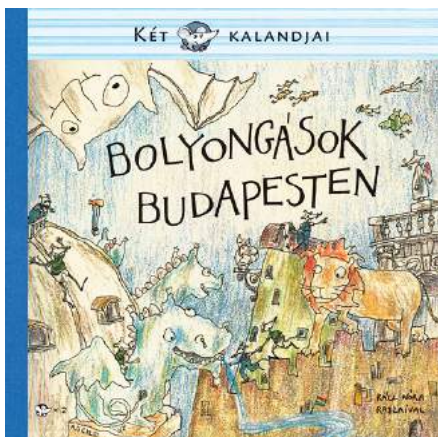
¹⁵ Gyáni 2008. i. m. 166.

A gyermek saját tereinek csupán egyetlen kép erejéig jut hely, ahol az Úttörő Áruház kapcsán egy játékbolt enteriőrje tárul fel (ahol egy felnőtt vásárol éppen). A kötetben képileg is megidézett helyek jó része szimbolikus tér. Ilyen a jövő nemzedéke iránt felelős, gondoskodó állam ideálját megtestesítő Úttörő Áruház kiemelése is, de ezt sugallja a kötet záró képpárja is, ahol a régi uralkodói rendszert a budai várhegy épületegyüttese, vele szemközt az épülő új, demokratikus jelent pedig az Újpesti lakótelep látképe hordozza.

A fővárosra mint kulturális emlékműve fókuszál, a két múzeumi egér kalandjait tovább szövő *Bolyongások Budapesten*.¹⁶ Rácz Nóra által életre keltett művészetkedvelő egerek sajátos nézőpontból tekintenek a városra, ahogy maguk is megfogalmazzák: „Nem emlékműveket és turistalátványosságokat nézünk, hanem a részletekre koncentrálnak.” Választott új szemszögükből tehát nem a Lánchíd, hanem annak oroslánjai érdekesek. Budapesti épületek díszítő részleteiről készült fotók megtanítják nézni a látványosságokat, olyan figyelmes és tudatosan városi sétára ösztönöznek, amely teret ad az egyéni felfedezés örömének is. Mindeközben műemléki, építészettörténeti fogalmakat tisztáz, bővíti az érdeklődő gyermek mitológiai és ikonográfiai ismereteit. A kötet legfőbb érdeme, hogy túllép a megszokott műemléki szemléleten, amely a város kulturális arculatát adott épületek kiemelésével rajzolja meg, helyette azt sugallva, hogy Budapest olyan nagy múltú kincsestár, amely minden figyelmes szemlélő számára új meglepetéseket tartogat. A személyes felfedezés, az egyénileg megformált városkép szabadsága ez, amely bő mozgásteret enged a sajátos módon fókuszáló gyermeki figyelem számára is.

¹⁶ Mészáros János, Jánosi-Halász Rita, Entz Sarolta: *Bolyongások Budapesten*. (Két egér kalandjai.) Ill.: Rácz Nóra. Aula.info, Budapest, 2009.

Entz Sarolta, Jánosi-Halász Rita, Mészáros János:
Bolyongások Budapesten - Két egér kalandjai
 Rácz Nóra illusztrációival
 Két Egér Könyvek, 2016

AZ IDEGEN VÁROS

John Urry elemzése szerint a turista vizuális ingerek iránti fokozott érzékenységgel mozog idegen környezetben, figyelme pedig előzőleg megszerzett tudás, látott képek által preformált, sajátosan „turista tekintet”.¹⁷ A turizmus által iparszerűen termelt ábrázolások, köztük az útikönyvek illusztrációi nagy szerepet játszanak bizonyos helyek inszcenálásában.¹⁸ Marc Augé terminológiájával e folyamat révén az eddig semleges „nem-helyek” személyes vagy közösségi emlékekben gazdag, kulturálisan telített, szimbolikus „helyekké” válnak.¹⁹ Budapest a kulturális, történeti látványosságokban gazdag európai fővárosok közé tartozik, s mint ilyen az önmagáról előállított képek révén vonzza a turistákat. Niedermüller Péter megfogalmazása szerint e folyamat eredményeként a fizikailag létező városból konstruált, szimbolikus tartalmakban, kulturális jelenségekben gazdag *hely* lesz.²⁰ Az útikönyvek képeinek elemzése meggyőzően tárják fel azt a folyamatot, amelynek során a közvetítő médiumok látványossággá formálják a nagyvárost, amely olyan színpadként kap formát, amelynek pódiumán előre meghatározott, szimbolikus jelentőségű helyek és objektumok segítik az eligazodást.²¹

Budapest esetében a város emblematikus látképei nagyvárossá érése idején, már a 19. század elején kialakultak.²² Közéjük tartozik a város Gellért-hegyről szétterülő panorámája, amelyet Csukás István *Budapesti sétája* is borítójára emel. Javorniczky Nóra és Farkas Bea rajzai jellegzetes példái annak a Budapest-képnek, amely a városról alkotott képi sémák biztonságok körében marad.²³ Témái és beállításai egyaránt az útikönyvek megszokott képi közhelyeit követik. A leprello tárgyszerűen leíró látképeit csak a gyermekszereplők beillesztése igazítja a sajátos célközönséghez. Többnyire felnőttek kísérete nélkül megtett utazásuk sem az ügyetlen versike, sem a sematikus képek által nem áll össze egységes folyamattá, csupán idegenforgalmi látványosságok statikus, mozaikszerű sorozata marad. A szerzők szándéka szerint az idegen nagyváros monumentális, műemléki tereit a benne felbukkanó gyerekek hivatottak otthonossá tenni, ám mivel a jelenetek szereplői képről-képre véletlenszerűen változnak, kevés az esély a velük való azonosulásra, így a lapozót szemlélő kisgyerekek továbbra is kívülről idegen marad a nagyvárosban.

Míg a *Budapesti séta* inkább a vidékről a fővárosba érkező kisgyermeket célozza meg, a kötetek más része egyértelműen a külföldről hazánkba látogató turistáknak kíván eligazítást nyújtani. A gyermekeknek szóló idegenforgalmi kézikönyvek első példái jellemzően a rendszerváltás

¹⁷ John Urry: *The Tourist Gaze, Leisure and travel in Contemporary Societies*. London, Sage, 1990; Idézi: Bódis Krisztina: *Posztmodern turizmus*. In: A turizmus mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Szerk.: Fejős Zoltán. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998, 189-196.

¹⁸ Gisela Welz ennek kapcsán a „lokálistizmus eksztázisáról” beszél. Lásd: Szijártó Zsolt: *A turizmus mind menedék. Képes és elbeszélések a Káli-medencében*. In: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok. Tabula Könyvek I. Néprajzi Múzeum, PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest, Pécs, 2000, 8. (7-22.)

¹⁹ Marc Augé: *Non-lieux. Introduction à une anthologie de la surmodernité*. Seuil, Paris, 1992.

²⁰ Niedermüller Péter: *városi turizmus. Történelem, művészet, egzotikum*. In: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok. Tabula Könyvek I. Néprajzi Múzeum, PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest, Pécs, 2000, 31-38.

²¹ Csillag Gábor: „Képek és képtelenségek.” – *valóságábrázolás határai a turisztikai képi emlékekben*. In: Helye(in)k, tárgy(in)k, képe(in)k. A turizmus társadalomtudományos magyarázata. Tanulmányok. Tabula Könyvek 5. Szerk.: Fejős Zoltán, Szijártó Zsolt. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2003, 73-80.

²² Rózsa György: *Budapest legszebb látképei*. HG & Társa, Budapest, 1997.

²³ Csukás István: *Budapesti séta*. Ill.: Javorniczky Nóra, Farkas Bea. Totem Plusz, Budapest, 2008.

után jelentek meg. 1992-ben a Móra kiadásában látott napvilágot Janikovszky Éva *My Own Budapest Guide* című kötete.²⁴ A gazdagon illusztrált zsebkönyv célja a magyar kultúra jellegzetességeinek, az ország legfőbb látványosságainak bemutatása. Fotóreprodukcióit Sajdik Ferenc könnyed rajzai kísérik, szerencsésen kiegészítve a fényképek tárgyszerű leírásait. A karikatúrák hangvételével rokon szélrajzai, karakterei humorral teszik vonzóvá a kelet-európai várost, összegeznek összetett történelmi situációkat (mint a törökök európai összefogással történt kiűzését) vagy rögzítenek városképi jellegzetességeket (mint a budavári barlangrendszer).

Az idegen nagyvárost másképp próbálja közelebb hozni a gyermek látogatóhoz a *Benjamin Budapesten*, amely a tárgyalt kötetek között egyedülálló módon gyerekrajzokkal illusztrált. Egyedül Benjamin visszatérő alakja megformált felnőtt grafikus által, a többi rajz fővárosi iskolások munkája.²⁵ A gyermekrajzok sajátos, összevont perspektívájukkal az épületek és helyek legfőbb jellegzetességeit emelik ki. Éppen tömörítő, szubjektív nézőpontjuk teszi hitelessé őket, amely a monumentális látványosságoknak is képes kihangsúlyozni a kisgyermek által megélhető aspektusait. Az élményközpontú látásmód jellegzetes példája a Gellért-hegy ábrázolása, ahol a hegy monstriból a rajzoló csak két jellemzőt emel ki: a felnőtt-világ számára szimbolikus jelentőségű, vizuálisan meghatározó Szabadság-szobrot és a gyermeki élményvilágban fontos óriás-csúzdákat. A válogatás másik nagy erőnye, hogy az emblematisz műemlékek mellett egyenlő súllyal szerepelnek a gyermeki élményvilág számára fontos nagyvárosi élmények, így a Görzenál vagy a Csodák Palotája. Valamelyest a gyerekrajz szimbólumalkotó metódusát követik Bárti László *Budapest gyerekekkel* illusztrációiként közölt festményei.²⁶ Az informatív programtárnak műfajából adódóan nincs története, sem főhőse, így képei az egyes helyekhez kötődő képi asszociációkat formálja meg. Bárti színes, pasztózus olajképein emblematisz tömörséggel, naiv stilizálással kapnak formát monumentális műemlékek éppúgy mint egy libikóka vagy egy sütemény. Világosan követhető, a lényegre szorítózkó térképein a már ismert tárgyak és helyek piktogramjai térnek vissza.

Míg a Benjamin-könyvek szándékuk szerint a gyermekek saját használatára készültek, utóbbi inkább szülőknek szánt kézikönyv. Átgondolt módon meghatározott célközönséghez szól Szolga Zsófia *A pesti zsidónegyed* című kötete is, amely kifejezetten a városban, illetve az adott negyedben élő gyerekeket kívánja arra serkenteni, hogy tudatosabban éljék meg saját környezetüket.²⁷ A pécsi KultúrAktív Egyesület által „Tiéd a város” címen kiadott, példaszertű könyvsorozat részeként megjelent kötet a várost olyan komplex, organikus egységnek tekinti, amely nem írható le pusztán kulturális hagyományaival, építészeti örökségével.²⁸ A könyv a negyed történeti múltja, műemléki öröksége mellett egyenlő súllyal tárgyalja környezeti, ökológiai viszonyait, intézményrendszerét, infrastruktúráját, szórakozó helyeit és multikulturális jellegét. Mindennek olyan korszerű grafikai megjelenítéssel ad formát, amely kép-szóveg

²⁴ Janikovszky Éva: *My Own Budapest*. Ford.: Szász Elizabeth. III.: Sajdik Ferenc. Móra, Budapest, 1992.

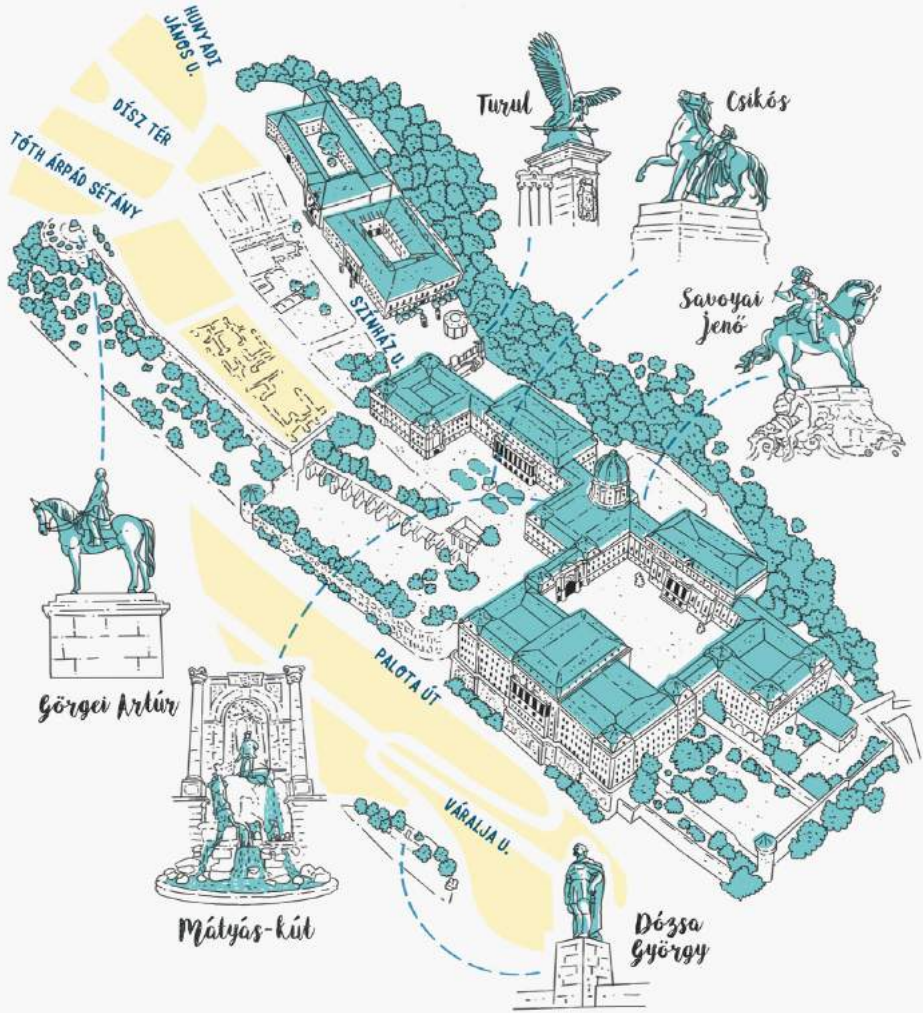
²⁵ Kelemen Anikó: *Benjamin Budapesten. Kalauz gyerekeknek*. Benjamin Guides, Budapest, 2006; Hasonló címmel készült, ám képileg kifejezetten silány: Rékai Kati: *The adventures of Mickey, Taggy, Puppo and Cica, and how they discover Budapest. A fairytale, travel guide*. Telekép, Budapest, 2001.

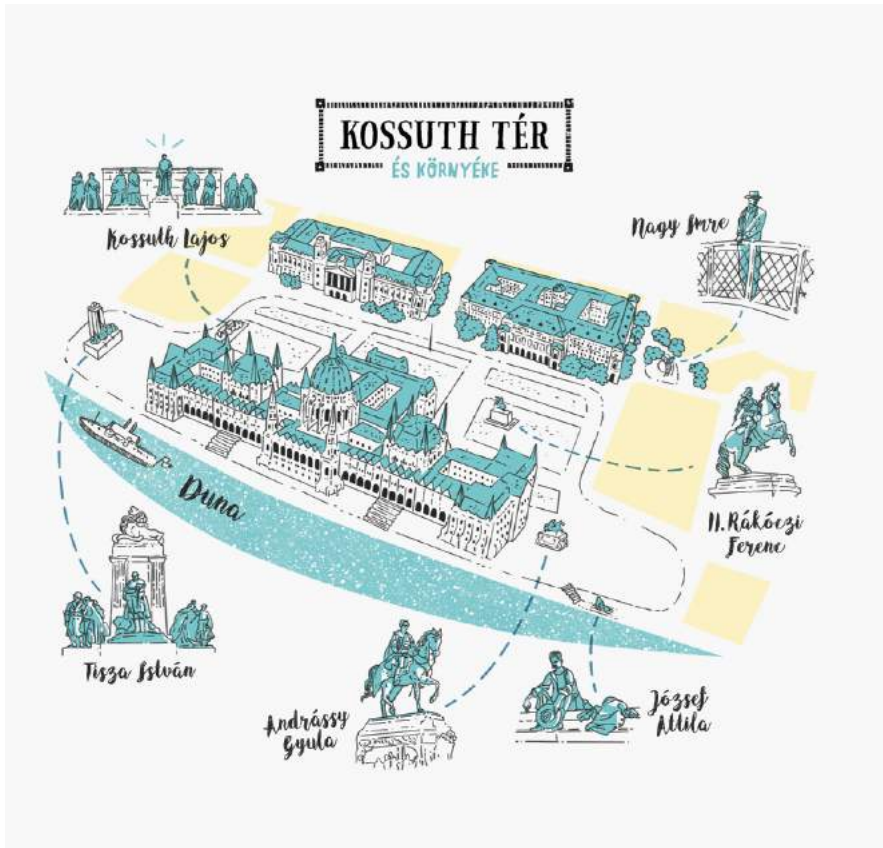
²⁶ Farkas Zoltán, Sós Judit, Mészáros Mária: *Budapest gyerekekkel*. III.: Bárti László. JEL-KÉP, Budapest, 2007.

²⁷ Szolga Zsófia: *A pesti zsidónegyed gyerekeknek*. III.: Nosek Mimma. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2013.

²⁸ Bestestyén Ágnes, Tóth Eszter: *Pécs gyerekeknek*. Illusztrációs terv: Sirály Dóri. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2010.

A KIRÁLYI PALOTA ÉS KÖRNYÉKE

Tittel Kinga: Mesélő Budapest

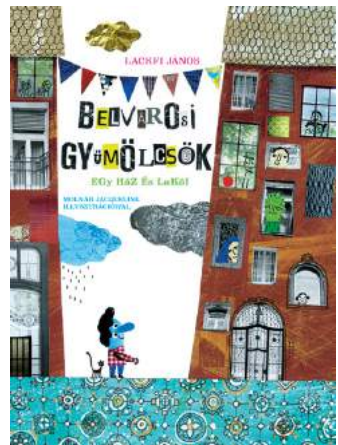
Kecskés Judit illusztrációival
Kolibri Kiadó, 2016

egyenrangú viszonyán alapszik, és ahol a különféle információs blokkok és interaktív elemek az internethez hasonló struktúrába szerveződnek. Noses Mimma naiv, ám pontos rajzai lemondanak a város grandiózus panorámájáról, ehelyett a látvány élményszerű, töredékes, ám impulzív megragadására törekszenek. Nézőpontjuk teret enged a város szubjektív olvasatának, s nem csak célzottan, egyes feladatok körében, hanem egész hangvételében. Ennek a „benne

Lackfi János: *Belvárosi gyümölcsök.*

Molnár Jacqueline illusztrációival
Pozsonyi Pagony, 2015

élő” városképnek egyaránt részei a biciklisták, a kutyasétáltatók vagy a galambok. Hasonló nézőpont jellemzi Tittel Kinga Kecskés Judit rajzaival kísért könyvét, a *Mesélő Budapestet*, amelyben egy városi galamb kíséri el a városba érkező látogatókat. Kecskés Judit jól áttekinthető rajzain a felülnézeti térképekből kiemelve jelennek meg a jellemző műemléki objektumok.²⁹

Benjamin könyvének gyermekrajzai vagy *A pesti zsidónegyed* interaktív struktúrája egyaránt teret enged a város szubjektív olvasatának, személyes térképének. A térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok rámutatnak arra, hogy térbeli tájékozódásunk két pilléren nyugszik: a külső hatásokat, tapasztalatokat rendező kognitív térképen, valamint a megszerzett tudás személyes előhívását jelentő mentális térképen.³⁰ A kettő egymásra hatásából egy napról-napra változó, dinamikus képződmény jön létre, amelyet változó utak, határvonalak, csomópontok, övezetek, „jó és rossz helyek” alkotnak.³¹ A kisgyermek által megélt városkép nyilvánvalóan elsősorban a személyes élményekből táplálkozó, szubjektív, mentális elemekből rajzolódik ki. Ám ez ritkán kap helyet a kulturális sémákban gondolkodó útikönyvekben. Pedig napjaink kortárs művészetének egyik izgalmas témája a „pszichogeográfia”. Ahogy Hornyik Sándor fogalmaz, a Google Earth korában a térkép kikerült „a leképezés objektivitásának kényszerű törvénye alól” és átkerült a művészetbe.³² 2010-ben a Centrális Galéria *Szubjektív Budapest Térkép* címmel rendezett kiállítása is jelezte ezt az érdeklődést. Albert Ádám, Gróf Ferenc, Navratil Judit, Gerhes Gábor vagy Szolnoki József munkái a térképet mint a látható és megélt világ személyes értelmezésének egyik lehetséges vizuális eszközt használják. A várostérképek személyes átrajzolásának lehetősége csak *A pesti zsidónegyed* szerkezetében adott, amely a fővárost nem kötött, történelmi-kulturális tananyagként látatja, hanem szociokulturálisan változó organizmusként, amelynek sajátos arculatát, végső soron mégiscsak a (gyermeki) szemlélő rajzolhatja meg.

Nemes Anita *Fess Budapest* című kötete különös műfajú, kifestő könyv. Mint ilyen, elegáns fekete-fehér vonalrajzokba foglalja a város látványosságait. A várost felfedező utazó pedig a színezés által is magáévá teszi a megjelenített színtereket. Különlegessége, hogy a szokványos műemléki színhelyek mellett lapjain helyet kapnak a budapesti fürdők, gangos házak, a budai helyek és a cukrászdák is.³³ A város nem mint múzeum, hanem mint nyüzsgő, zajos, nagy múltú látvány kevés könyvben kap arcot. Például a gangos bérház, amely a város egyik építészeti jellegzetessége, s egyúttal több százezer lakójának mindennapjait is meghatározó élettér Kun Fruzsina *Sárkány a lépcsőházban* vagy Molnár Jacqueline *Belvárosi gyümölcsök* kötetének képein ölt karakteres formát.³⁴

29 Tittel Kinga: *Mesélő Budapest*. Ill.: Kecskés Judit. Kolibri, Budapest, 2016.

30 Garda Veronika: *A szubjektív térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok elméleti háttére és alkalmazási területei*. Tér és Társadalom, 23, 2009/1, 43-53.

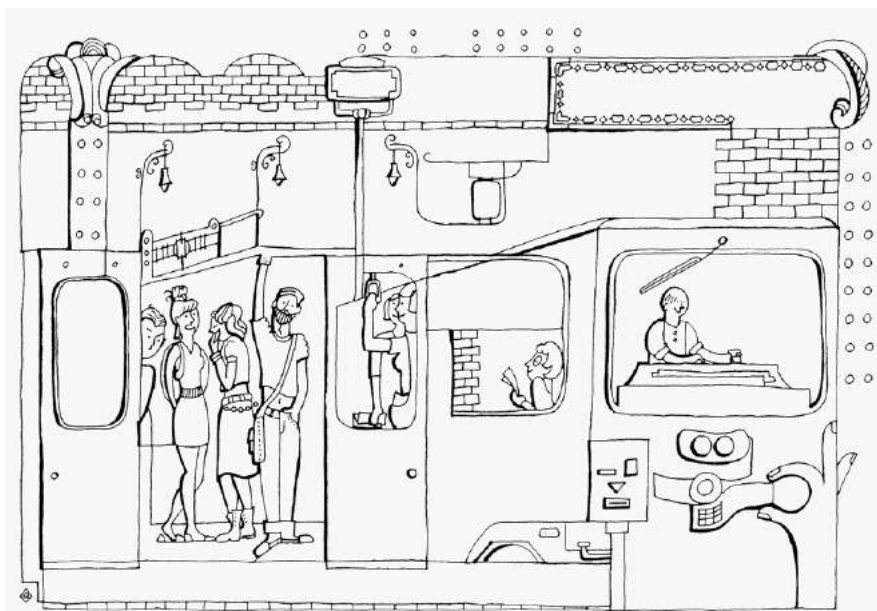
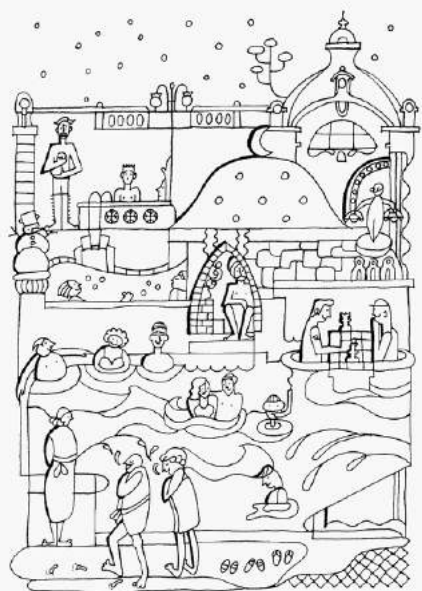
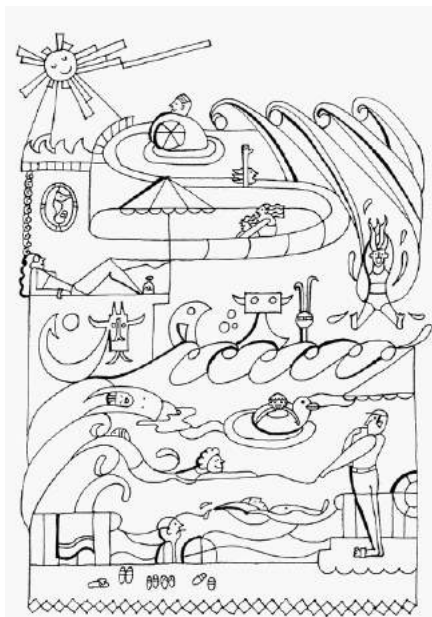
31 Kevin Lynch: *The Image of the City*. Cambridge, 1960. – Idézi: Garda i. m. 48.

32 Hornyik Sándor: *A térképész tekintete. Kultúrákritikai geográfia ma Magyarországon*. <http://meonline.hu/vizualis-kultura/a-terkepesz-tekitete/>

33 Nemes Anita: *Fess Budapest!* Premier Press, Budapest, 2016.

34 Kun Fruzsina: *Sárkány a lépcsőházban*. Naphegy Kiadó, Budapest, 2008;

Lackfi János: *Belvárosi gyümölcsök*. Ill.: Molnár Jacqueline. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2015.

Nemes Anita: *Fess Budapest!*
Premier Press, 2016

Végyvári Imre: *Jövőmenők - Priusz és Gordiusz kalandjai*
 Nagy Norbert illusztrációival
 Ecovit Kiadó Kft, 2016

KALANDVÁROS

A Budapesthez kapcsolódó gyermekkönyvek legnagyobb része azonban nem direkt útmutató a városhoz, hanem a nagyváros mesének álcázott bemutatása, amelynek apropóját a főhős utazása nyújtja. Az utazási és kalandregények nagy múltú hagyományaihoz nyúltak vissza már Sebők Zsigmond *Mackó úr utazásait* leíró történetei is. A századelő egyik legismertebb magyar ifjúsági regényének hőseit, a vidéki magyar nemes mackó bőrbe figuráját a korszak egyik legnépszerűbb grafikusa, Mühlbeck Károly keltette életre.³⁵ A nagyvárosban kalandozó kisgyermeket gyakorta helyettesítik a szerzők állatfigurával, ami megkönnyíti a gyermek-olvasók azonosulását a főhőssel és egyúttal magyarázatot is ad szabad, szülői kíséret nélküli csavargásukra is. Állatalakban jelenik meg Natalie Russal nagyvárost felfedező barna nyula vagy Amerika egyik legnépszerűbb „utazó kutya”, az Államok nagyvárosait felfedező, Mihael Mullin által megformált Larry.³⁶ A hazai gyerekirodalom korai, szép példája az állatalakos utazási regénynek Csukás István Gaál Éva által illusztrált meséje, a *Vakkancs szétnéz Buda-pestén*.³⁷ Gaál Éva műves rajzossággal megformált képeinek ötletes szempontváltásait már a borító képe előlegezi, ahol a csavargó kiskutya a budavári lakóházak fölé magasodva jelenik meg. Budapest térképe a főhős kószálásai nyomán rajzolódik ki, amint azt a történet során bejárt útvonalat jelző belső borító térképe mutatja. Vakkancs nem turista, hanem a város lakójaként fedezi fel saját tágabb környezetét. Kiindulópontja gazdája, a meseíró budai otthona és csavargásai végén megfáradva is ide tér vissza. A képileg részleteiben is megformált, barátságos otthon a kisgyermek számára is megnyugtató háttérét adja az utazásnak. Gaál Éva képei ezt követően úgy nyújtják a bejárt műemlékek korrekt leírását, hogy közben képileg is mindvégig a kutya nézőpontja meghatározó. Az utazó gyermek alteregójaként megjelenő kutya ugyanis nem tudatosan szemlélője a műemlékeknek (ahogy kevés gyerek az), azok csupán városi kalandjainak díszletei, amelyek csak a szöveg révén kapnak nevet és a képek révén kapnak olykor kiemelt figyelmet. Vakkancs nézőpontja tehát közel áll a fővárost felfedező gyermek játékos, véletlenszerű részleteket, megélt élményeket megragadó figyelméhez. Jellemző példája ennek, hogy a Ferenciek terének barokk temploma csak háttére a vándorló főhős figyelmét lekötő, galambokat etető különös férfinak, ahogy a kutya hancúrozásának is csupán díszlete a Gellérthegy vagy a Hősök tere pompás műemléki együttese. Gaál Éva nagy műgonddal megformált rajzai üdítő színfoltot jelentenek az ezredfordulót elöntő számítógépes, vektoros grafikák világában. Választékos színvilága, műves rajzossága a biedermeier képi hagyományaiból táplálkozik, s ezáltal a nagyvárost is otthonosan meleg helyként formálja meg.

Az állatalakos utazási kalandok kiváló példája Paulovkin Boglárka *Róka és egér utazásait elmesélő kötete*.³⁸ Története szerint a két kis állat erdei otthonát lerombolják, így idegenként és

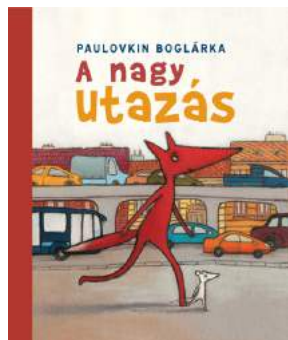
³⁵ Benkő Zsuzsanna: *Mühlbeck Károly*. Karton, Budapest, 2011, 61-65.

³⁶ Natalie Russel: *Brown Rabbit in the City*. Vikin Juvenile, 2010;

Michael Mullin *Larry Gets Lost...* sorozata az elmúlt években aratott nagy sikert Amerikában.

³⁷ Csukás István: *Vakkancs szétnéz Buda-pestén*. Ill: Gaál Éva. Móra, Budapest, 1989.

³⁸ Paulovkin Boglárka: *A nagy utazás*. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2012.

Paulovkin Boglárka: *A nagy utazás*
Pozsonyi Pagony, 2012

menekültként érkeznek a fővárosba. Ennek megfelelően a grafikákon a nagyváros expresz-szív téralakzatokba görbül, erőteljes színkontrasztokkal telített forgalmas és zsúfolt, kissé félelmetes helyként kap alakot. A főhősök egy kislány révén találnak otthonra, aki egymaga indul neki a város felfedezésének. Kalandjainak középpontjában nem a műemlékek, hanem a gyermeki fantáziát különösen foglalkoztató járművek állnak, így újszülött barátjaival együtt utaznak síklón, várbuszon. Csavargásaiknak némi drámai felhangot ad az egér elvesztése (aki e szerepében nyilván a kislány alteregója), hiszen a nagyváros élményéhez az elveszettséget rendeli. Paulovkin rajzain a várost mindig a gyermek nézőpontjából látatja, műemlékei csak elvétve, a kalandok díszleteként jelennek meg; krétahatású, puha színegyütteseiben a nagyváros nem modernista roppant gépezet, hanem nosztalgikus, melankolikus felhangokkal teli hely, amiben egyedül is otthonosan mozoghat egy kisgyermek, aki végül új barátjaival együtt hazatér Nefelejts utcai otthonába. Másutt a gyermeki szemlélet helyettesítő állatfigurák az elvont nagyvárosban keverednek kalandokba. Kőszeghy Csilla főhőse egy kiskutyá, Bumburi, aki gazdája keresésére indul a nagyvárosba.³⁹ Szövege szerint a kóborló kiskutya a forgalmas nagyvárost idegen és félelmetes helyként éli meg, ám a város az illusztrációkon egészen más, színes, mozgalmas arculatát mutatja.

Jellemzően barátságos, otthonos helyként jelenik meg a város (mint minden egyéb) Bartos Erika rajzain. Az *Anna, Peti Gergő* sorozat nagycsaládjá gyakorta felkerekedik „kicsi piros autójával”, hogy felfedezze az ország vagy a főváros valamely szegmensét. Utazásuk a szabadidő eltöltésének egyik lehetséges hasznos módozata, céltudatos és tanulságokban gazdag. Az egyik kötetben példának okáért a Margitszigetre látogatnak, ahol a sziget valamennyi karakteres pontját felkeresik a zenélő kúttól a szökőkútig.⁴⁰ Bartos Erika rajzain az egymást követő jelenetek pontosan ugyanazon nézőpontból mutatják az egymást követő látványosságok sorát, stilizált formáikkal összegezve az ábrázolt tárgy legjellemzőbb nézetét. Szereplői lelkesen abszolválják a látványosságokat, megszemlélik vagy használják azokat rendeltetésük szerint. Tömören stilizáló ábrázolásmódja, utazásainak könnyen követhető vonala sokak számára jól használható útikönyvvé teszi a köteteket, amelyek biztos vizuális támpontot nyújtanak a kisgyerekes családok budapesti kirándulásaihoz, akár a Vasúttörténeti Parkba, a Hajógyári sziget játszótérére, a budakeszi Vadasparkba vagy a Libegőre.⁴¹ Utóbbi panorámaképe jól érzékelteti Bartos Erika térszemléletét, amely a gyermekrajzok látásmódjához hasonlóan a teret nem valóságos távolsági viszonyai szerint, hanem karakteres objektumok láncolatával értelmezi. A tömörítés és elvonatkoztató idealizálás számos példájára találhatunk rajzai között. Ezek jellemző esete a Blaha Lujza tér ábrázolása, amely messze elvonatkoztatva annak valóságos riasztóan felkavaró képétől növényekben gazdag parkként ábrázolja azt. Utóbbi jelenet azon történet egyike, amelyen a család programja maga a városi utazás, aminek keretében (valóságos útvonalat követve) Budapest valamennyi közlekedési eszközére felszállnak a trolitól a metróig.⁴²

39 Kőszeghy Csilla: *Bumburi a városban*. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2010.

40 Bartos Erika: *Anna, Peti Gergő. Irány az iskola*. Alexandra, Budapest, 2007, 195. skk.

41 Bartos Erika: *Anna, Peti Gergő. Nagycsalád lettünk*. Alexandra, Budapest, 2007, 227. skk;

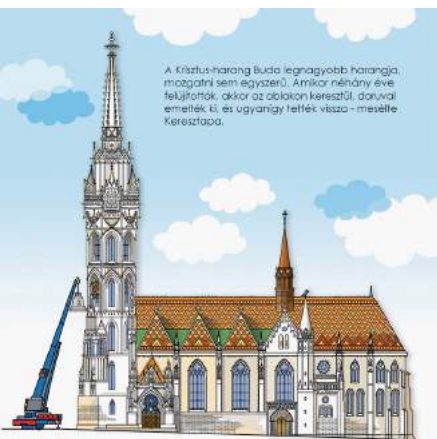
Bartos Erika: *Anna, Peti Gergő. Kistestvér érkezik*. Alexandra, Budapest, 2007, 93. skk

42 Bartos Erika: *Anna, Peti Gergő. Irány az iskola*. Alexandra, Budapest, 2007, 175. skk

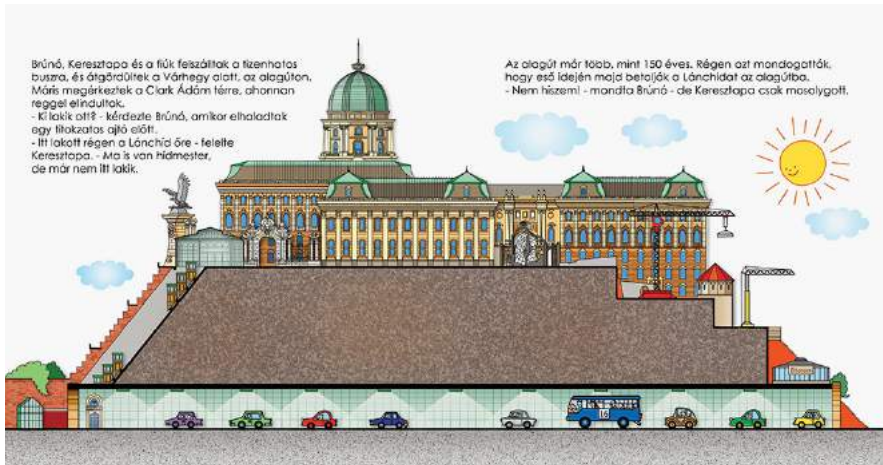

Jegyet váltottak a toronyba is. Sok lépcsőt kellett megmászni, mire felértek a harangokhoz. A Mátyás-templomnak hat működő haranga van, közül a felső sátrán, négy pedig egy szinttel lejjebb. Van egy hatalmas is, de az már nem szól, mert a háborúban megsérült.

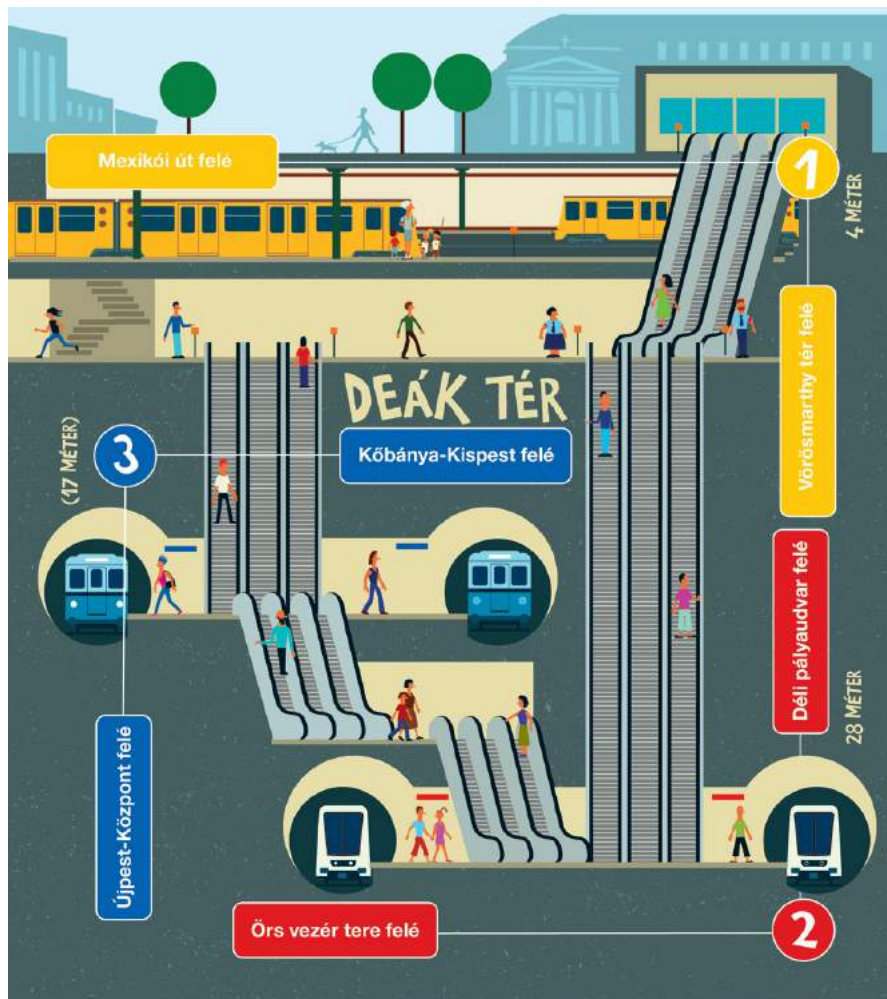
A torony tetejéről szép kilátás nyílt a városra.

A Krisztus-harang Buda legnagyobb haranga, mozgatni sem egyszerű. Amikor néhány éve felújították, akkor az ablakon keresztül, dobozba emelték ki, és ugyanígy fekteték vissza – mellé a Keresztapát.

Bartos Erika:
Mesék Budapestről-sorozat
 Móra

Gévai Csilla: *Amíg utazunk*
 Baranyai (b) András illusztrációival
 Pozsonyi Pagony, 2013

Gévaai Csilla: *Amíg zötyögünk*
Baranyai (b) András illusztrációival
Pozsonyi Pagony, 2014

Gévai Csilla: *Amíg utazunk*
Baranyai (b) András illusztrációival
Alexandra, 2007

A nagyváros mint közlekedési hálózat a téma ábrázolásának egyik kedvelt típusa. Gévai Csilla könyve, az *Amíg utazunk*, egy Budapestre érkezett eszkimó kisfiú látogatása apropóján mutatja be a város közlekedését.⁴³ A közlekedés elvont témáját a karakteresen megformált szereplők utazása révén hozza közelebb. Műfaját tekintve a kötet hibrid, narratívába ágyazott ismeret-terjesztő történet, csak ezúttal nem a város műemlékeinek, hanem közlekedési eszközeinek leírása áll középpontban. Baranyai (b) András vektoros grafikáin ennek megfelelően az ábrázolások többféle típusával él párhuzamosan: egyaránt nyújt áttekintő városi panorámát (a Gellért-hegyről vagy a Moszkva térről), tárgyyszerű, leíró rajzot az egyes járművekről, s mindezek mellet zsánerképeket a szereplők hétköznapijairól. Ezek mellé járulnak azok a vonalrajzok, amelyek a látogató kisfiú saját élményeit feldolgozó rajzait imitálják. Baranyai tiszta vonalrajzú, vektoros grafikái egyaránt alkalmasak a szereplők határozott karaktereinek megformálására és tárgyyszerű ismeretek közlésére, legyen az az áramsedők tipológiája, a jegytípusok bemutatása vagy a metrő működésének folyamatábrája. A korrekt tárgyleírást némi karikatúrisztikus, retró-ízű ötvöző rajzstílusa igen népszerűvé vált a hazai gyermekkönyvek körében, és jól mutatja a tervezőgrafikai gondolkodás térhódítását a hazai illusztrációs piacon.⁴⁴

Futurisztikus metropolisban, szintén színes, vektoros grafikák keltik életre Kasza Julianna főhősének, egy Április nevű macskának budapesti kalandjait.⁴⁵ Története szerint a kalandvágó macska szembesül a nagyváros forgalmát működtető grandiózus földalatti gépezettel, és az azt irányító patkányok világával, akik az autók szívének kiemelésével fondorlatos módon uralmuk alá hajtották a felszíni közlekedést. Meséje középpontjában tehát nem Budapest kulturális arculata áll, az ábrázolt helyek topografikusan nem beazonosíthatóak (a szövegben csak egy alkalommal van utalás arra, hogy az események színtere az Oktogon), hanem a nagyváros mint gépezet megjelenítése. A nagyváros mechanizált képe jellemzően a századelő avantgárd festészetében fogalmazódott meg, a futurizmus majd a húszas évek új tárgyias és art deco irányzatai gyakorta ábrázolták gigantikus masinaként.⁴⁶ Az olasz futuristák extatikus, majd a német új tárgyiaság alkotóinak infernális városképe mellett a két világháború között kialakult a nyugati metropolis gépezetét dicsőítő reprezentációs hagyomány. Jellemző példái ennek Fernand Léger 1919-ben készült monumentális *A város* című képe vagy Piet Mondrian a negyvenes években New York által ihletett *Boogie-woogie Broadway* című munkája. Mondrian az absztrakció határán egyensúlyozó, minimalista látásmódját a hatvanas évek meghatározó grafikusa, Saul Bass alkalmazta képeskönyvre. Az amerikai Bauhausból induló és New Yorkban dolgozó Bass 1962-ben megjelent kötete, a *Henri's walk to Paris* a jelenségek emblémává lecsupaszított formájával idézi meg a nagyvárosba csöppent kisfiú vándorlását.⁴⁷ Az ezredvégen ismét reneszánszát élő vektoros grafikák némiképp a hatvanas évek „harde egde” absztrakciójának szellemében fogantak. Ezt példázza Christoph Niemann *Subway* című könyve,

43 Gévai Csilla: *Amíg utazunk*. Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2013.; Gévai Csilla: *Amíg zötyögünk*.

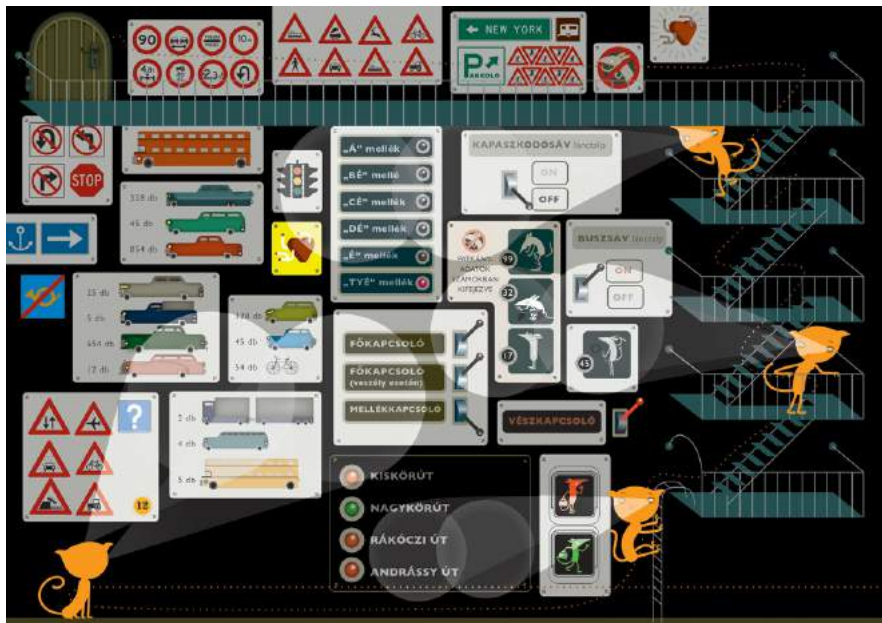
Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2014.; Gévai Csilla: *Amíg repülünk*. Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2015.;

44 Révész Emese: *Piroska Kiberédában. A kortárs gyermekkönyv-illusztráció új útjai*. Műértő, 2014. január, 13.

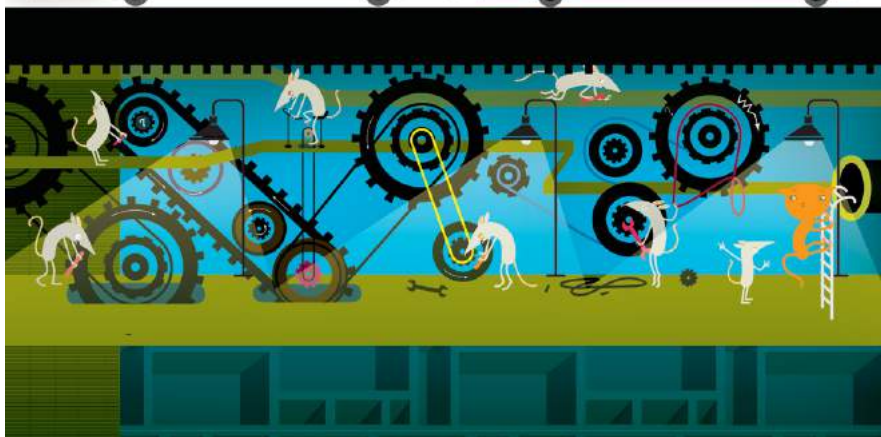
45 Kasza Julianna: *Április és az úttekerők*. Cerkabella Könyvkiadó, Budapest, 2010.

46 Eberhard Roters: *Die Strasse*. In: *Ich und Stadt. mensch und Grossstadt in der deutschen Kunst des 20. Jahrhunderts*. Hsg.: Eberhard Roters, Bernhard Schulz. Berlinische Galerie, Berlin, 1987, 35-58.

47 Leonore Klein: *Henri's walk to Paris*. Ill.: Saul Bass. New York, 1962.

Kasza Julianna: *Április és az úttekerők*
Cerkabella Könyvkiadó, 2010

amelynek illusztrációi a közlekedési infografika egyenes ági leszármazottai.⁴⁸ Kasza Julianna a nagyvárost mechanikus gépezetként ábrázolja, amelynek titkos, földalatti járataiban folyik e magasan szervezett masina irányítása. Kompozíciójában a figurák ritmikus ismétlődése, sávos felosztása, folyamatábrák halmozott piktogramjai, kapcsolótáblák labirintusszerű járatai jelenítik meg a nagyvárosi mechanizmus lüktető szervezetét, bonyolult rétegzettségét.

⁴⁸ Christoph Niemann: *Subway*. Greenwillow Books, 2010.; Hasonló képei világot teremt: Dan Yaccarino: *Count 1, 2, 3 on the Subway*. Knopf Books for Young Readers, 2014.

VARÁZSVÁROS

Amint a fentiekből is kiténik, a Budapesthez kötődő könyvek többsége több-kevesebb sikerrel küzd meg a didaktikus és esztétikus szempontjainak összehangolásával. Ezekhez képest viszonylag kevés műnek sikerül átlépnie az ismeretterjesztés határait és olyan térré formálnia a nagyvárost, amelynek valóság és fikció egyaránt részei, amit nem műemlékei, hanem a benne megtörténő csodák tesznek különlegessé. Ez az a szegmense a képeskönyveknek, amelyben az illusztrációk túlléphetnek a tárgyyszerű leképezés kényszerű határain és szürreális világgá formálhatják a várost. Valóság és fantázia eredeti illesztését hozza létre Steve Light, aki a nagyvárosban a sárkányát kereső kisfiú vándorlását jeleníti meg képeskönyvében.⁴⁹

A két világ találkozása azonban számos esetben alig jelent mást, mint hogy a mese színtere nem fiktív hely, sosem volt ország sosemvolt kisvárosa, hanem Budapest. Bátky András Pipogya-történeteit épp a fikció és valóság találkozása teszi izgalmassá, hiszen főhősei, a vadállatok nem egyszerűen a mi világunkban élnek, hanem éppen Budapesten.⁵⁰ Kalandjaik ezáltal nagyon is valóságos díszletek között zajlanak: Pipogya édesapja a Magyar Nemzeti Galéria teremőre, a csemeték pedig a budai Alagút párkányán ülve szövögetik terveiket. Gyöngyösi Adrienn rajzai csak néhol utalnak a kalandok színterére, lehangsúlyosabban a második kötetben, ahol a nagy záró kaland színhelye a Combino. Szereplői gyermek létükre egyedül közlekednek a nagyvárosban, otthonosan mozognak szövevényében. „Ez a mi városunk is. [...] Mindannyian itt születtünk, és itt nőttünk fel.” – jegyzi meg egy alkalommal egyik szereplője.⁵¹ Ehhez illeszkedve Gyöngyösi Adrienn jelenetei nélkülöznek minden szürrealitást, rajzain a nagyváros emberléptékű, lakályos hely – még ha vadállatok is akadnak lakói között. Szintén állatalkos szereplők kalandjainak színhelye a város Ritter Ottó kötetében (*A fürdők réme*), ahol Pongrác és Berger Szimat nyomoz a sorra bezáró budapesti fürdők rejtélye ügyében.⁵²

Berg Judit szintén mesebeli lényeket, apró dinoszauruszokat telepít Budapestre.⁵³ *A Két kis dinó* történeteit elmesélő köteteinek keretét a szereplők idegen környezetbe helyezése adja: előbb kis méreteik miatt saját idejükben lesznek idegenné, majd különféle idő- és térsíkokba kirándulva jelenükben, majd a középkorban. Kőszeghy Csilla gyermekien naiv rajzain Budapest elvont mesetér: ezt mutatja a budapesti kötet belső borítója is, ahol a város makett-szerű panorámája jelenik meg autók és lakók nélkül. Bár a szöveg a forgalmas fővárost idegen, ijesztőhelyként írja le, „Büdipest” a rajzokon nélkülöz minden ilyen elemet: a Combino (amely itt is főszerepet kap) gyermekien naiv módon csattogtatja fogát. A sárga villamos mellett csak a Lánchíd oroslánján ülő dinók és a képzeletükben Pteradononná vált Hősök terei Gábrriel arkanyal szobra köti képileg is a kalandokat a fővárosához.

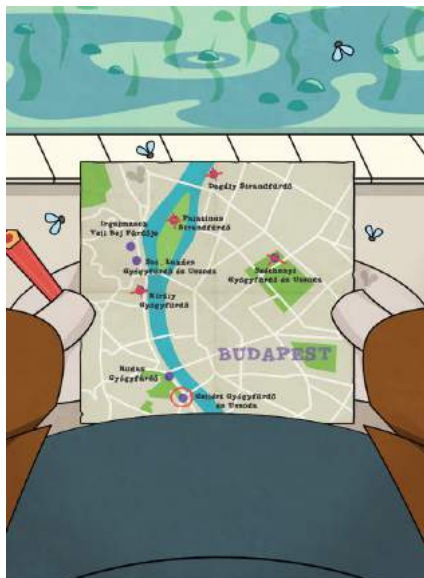
49 Steve Light: *Have You Seen My Dragon?* Candlewick, 2014.

50 Bátky András: *Pipogya, a budapesti medve. Városi Eső Sanyarú Tél*. III.: Gyöngyösi Adrienn. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2010; Bátky András: *Pipogya és a Városvédő szent*. III.: Gyöngyösi Adrienn. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2011.

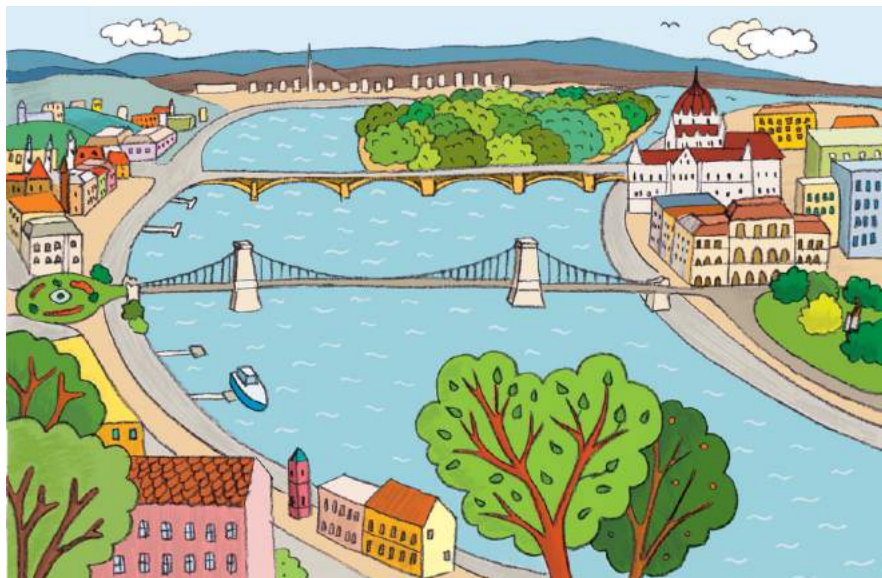
51 Bátky 2011. i. m. 79.

52 Nyulász Péter: *A fürdők réme. Berger Szimat Szolgálat*. III.: Ritter Ottó. BerGer Kiadó, Budapest, 2016.

53 Berg Judit: *Két kis dinó Budapesten*. III.: Kőszeghy Csilla. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2012.

Nyulász Péter:
A fürdők réme. Berger Szimat Szolgálat.
Ritter Ottó illusztrációival
BerGer Kiadó, 2016

Berg Judit:

Két kis dinó Budapesten

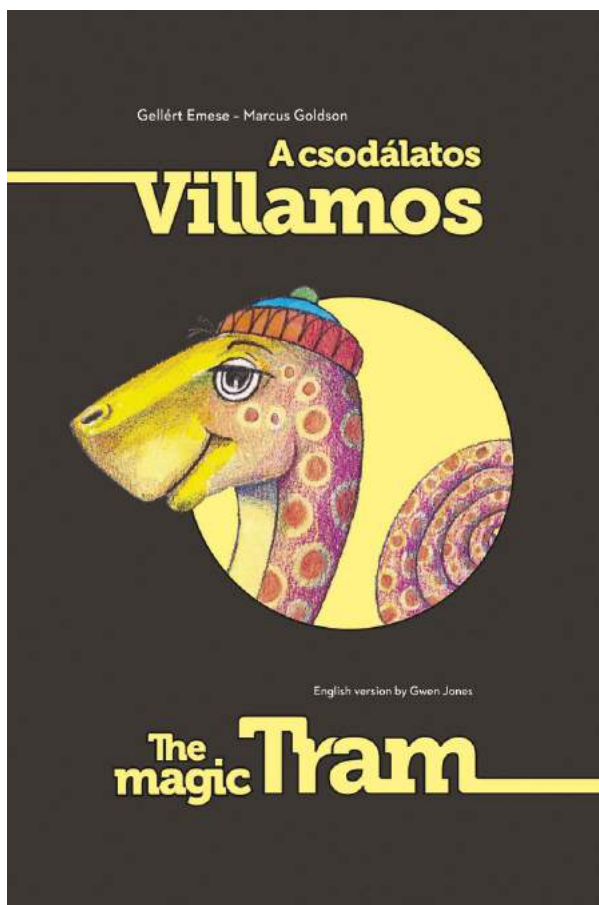
Köszeghy Csilla illusztrációival
Pozsonyi Pagony, 2012, 2015

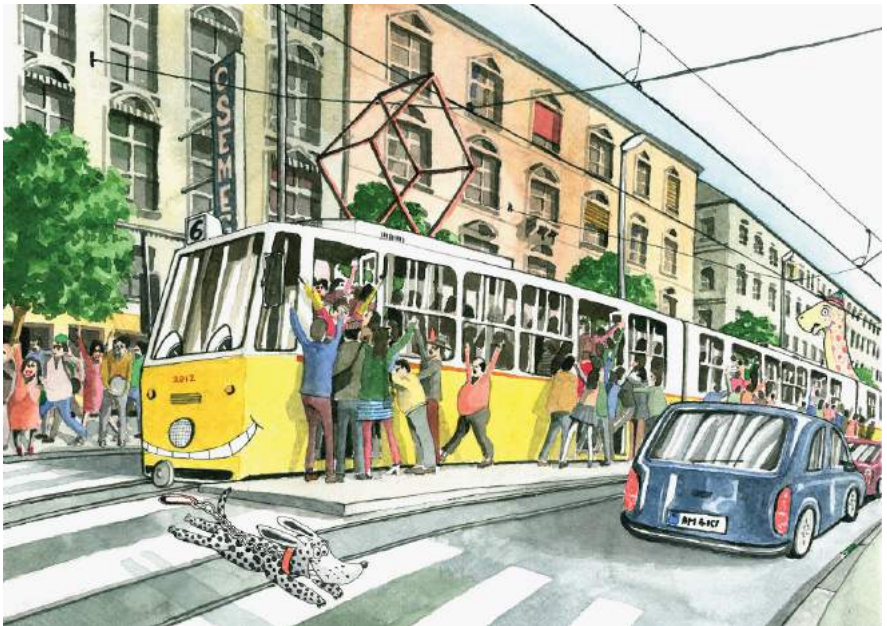

Gellért Emese:

A csodálatos villamos

Marcus Goldson illusztrációival
Angolra fordította: Gwen Jones
Borító, könyvterv: Németh Imre
Felelős kiadó: Matthew Higginson
Memo Communications, 2013

Sinikka és Tiina Nopola: *Risto Rapper és a rettenetes kolbász*

Aino Havukainen és Sami Toivonen illusztrációival
Cerkabella Kiadó, 2013

Sajátos nézőpontból ábrázolja Budapestet Sinikka Nopola és Tiina Nopola könyve, amely – szintén egy sorozat részeként – főhősét, egy finn kisfiút hoz Budapestre. *Risto Rapper*, a nagynénjével Budapestre csöppent kisfiú Sami Toivonen és Aino Havukainen rajzaiban ölt formát.⁵⁴ A grafikusok egyszerre részletgazdag és groteszk képi világa világszerte *Tatu és Patu* kalandjai révén vált ismertté. Rajzaikon ezúttal a városnak csak két színtere kap főszerepet, a Libegő és a Vásárcsarnok. Bár a történetben főszerepet kap, rajzaikon nem jelenik meg karakteres helyként Budapest, még a Libegő ábrázolásakor sem törekednek arra, hogy megjelenítsék a város jellegzetesen egyedi panorámáját. Ugyanez igaz a vásárcsarnokban játszódó kalandokra, ahol az épület jellegzetes struktúrája helyett a hűspult előtt játszódó akció kap főszerepet, igaz két nemzeti toposz (a véres hurkákat díszítő bajszos magyar és egy népies ornams) kíséretében.

A varázsmese kereteibe ágyazza Bosnyák Viktória történetét, Lizi, a *Budapesti kis boszorkány kalandjait*.⁵⁵ A szerző a város mitikus-mágikus hagyományait kelti életre, mikor a gellérthegyi boszorkányokat helyezi története hátterébe, akik új társat keresve szegődnek az apjával a nagyvárosban sétáló Lizi nyomába. Az eredeti kerettéma ellenére Spote Stany akvarelljeinek nem sikerül a gyermeki fantázia képeivel újratерemtenie Budapest arculatát, főhőse a város képeslapszerű látképeiben bolyong, sikertelenül lepezve, hogy a kötet csak egyike az újabb műemléki mustráknak. Mindezen a gyakori szempontváltások sem segítenek (a boszorkák

⁵⁴ Sinikka Nopola, Tiina Nopola: *Risto Rapper és a rettenetes kolbász*. Ill.: Sami Toivonen, Aino Havukainen. Cerkabella, Budapest, 2013.

⁵⁵ Bosnyák Viktória: *Budapesti kis boszorkány. Lizi kalandjai*. Ill.: Spote Stany. Scolar, Budapest, 2011.

A várost tehát a benne játszódó mesebeli kalandok még nem feltétlenül lényegítik át varázslatossá. Ezt a metamorfózist csak keveseknek sikerült a hazai illusztrátorok közül megragadni. A kivételek közé tartoznak Háý Ágnes rajzai, Mosonyi Alíz *Mesék Budapestről* című, 1982-ben megjelent kötetének illusztrációi.⁵⁶ Az egyszerű, fekete-fehér vonalrajzok kép és szöveg olyan szintézisét valósítják meg, amelyre azóta is kevés példa akad a magyar gyermekirodalomban.⁵⁷

Háý Ágnes a hetvenes évek végén a magyar neoavantgarde olyan vizuális műhelyeiben nevelkedett mint Erdély Miklós Indigó-csoportja vagy a BBS. Mindez némiképp magyarázatot adhat arra a bátorságra, amivel elszakadt a korban uralkodó, Kass János vagy Reich Károly nevével fémjelzett, klasszicizáló illusztrációs stílustól.⁵⁸ Szabadon áradó rajzstílusa némiképp rokon a kor neoprimitív művészeti irányzataival, köztük a populáris kultúrára élénken reflektáló Vajda Lajos Stúdió képi világával. Rajzai úgy válhattak a magyar gyermekkönyv-illusztráció klasszikusává, hogy mellőznek minden tetszetős színezést, kidolgozást. Magával ragadó lendületüket, máig sem szűnő hatásukat izgalmas térbeli deformációinak, invenciózus nézőpontjainak köszönhetik. Vélhetően Háý animációs múltja is közrejátszik abban, hogy a mai, digitális vizualitáson edződött néző számára is izgalmas, folytonos meglepetéseket tartogató képi világot épített fel. Sajátos nézőpontját jól jellemzi, hogy a könyv belső borítóin nem a megszokott városképek valamelyike jelenik meg, hanem egy pesti bérház belső udvara, aminek körfolyosói furcsa lények, a mesék szereplői népesítenek be. Az ezt követő lapokon ugyan feltűnnek a város ismert műemlékei, de azokat folyvást újabb valósággrétegek írják újra: a Lánchídon hétfejű sárkány tekereg, a Halászbástyán itt rekedt török harcosok csodálják a panorámát, a Margitszigeten pedig egy hajótörött téblábol. Háý szereplői folyamatos átalakulásban, mozgásban vannak, vándorlásuk során bejárják a könyv lapjainak megannyi zeg-zugát, saját kedvük szerint formálva át a város térképét. Ebből a nézőpontból Budapest nem tárgy, csupán kiindulópontja, ihletője a belőle áradó meséknek, varázslények, eltévedt vándorok és megkerült felnőttek végtelen játszóttere. Nem megtanulandó műtárgy, nem abszolválandó múzeum, sem nem térkép vagy jól működő hálózat. Hanem varázsváros. Háý Ágnes és Mosonyi Alíz meséi éppúgy lebegnek ég és föld között mint záró meséjük léghajói, amiket egy bolond öregúr halászott elő a zsebéből.

Ehhez hasonló, vizuálisan újszerű metamorfózison csak Herbszt László könyvében, a *Csodálatos szemüvegben esik át a város*.⁵⁹ Finy Petra elbeszélésének hőse kicsi Kovács Áron, egy „igazi városi gyerek”, aki előtt egy varázsszemüvegnek köszönhetően a város új alakot ölt. Ami a szövegben egyszerű hasonlatok sora, az Herbszt László képein lenyűgöző képi látomás. Az Erzsébet-híd dinoszaurusz csontvázvá alakul, az Alagút egy óriás tátott szája, a dunai hajók óriás fókák, a városmajori teniszcsarnok hatalmas béka, a Margit-hídon átmenő négyes-hatos pedig egy vaskos faágon kúszó kígyó.

A mese nem tesz mást, mint formát ad a gyermeki fantázia animikus, archaikus rétegének, amely képzeletében átlakosítja, élőlényekké formálja a nagyváros épületeit, ily módon adva

⁵⁶ Mosonyi Alíz: *Mesék Budapestről*. Ill.: Háý Ágnes. Megvető, Budapest, 1982.

⁵⁷ A kötet méltatása: Bátky János: *A metron komoly emberek komolytalankodnak. (De meddig?)* Magyar Narancs, 1996/38. - http://magyarnarancs.hu/zene2/mesekonv_a_metron_komoly_emberek_komolytalankodnak_de_meddig_mosonyi_aliz-hay_agnes_mesek_bu-56816

⁵⁸ Nagy Kristóf: *Mindenki megdöglik vagy lelép, nem hallgatják a zenét. Beszélgetés Háý Ágnessel*. Új Művészet, 2014. május, 44-46.

⁵⁹ Finy Petra: *A csodálatos szemüveg*. Ill.: Herbszt László. Naphegy Kiadó, Budapest, 2011.

Bátky András:
Pipogya a budapesti medve
 Gyöngyösi Adrienn illusztrációival
 Pozsonyi Pagony, 2010

Bátky András:
Pipogya és a Városvédő Szent
 Gyöngyösi Adrienn illusztrációival
 Pozsonyi Pagony, 2011

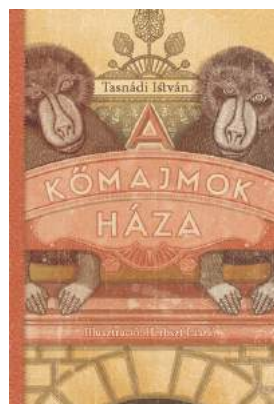
Finy Petra: *A csodálatos szemüveg*

Herbszt László illusztrációival

Naphegy Kiadó, 2011

Finy Petra: A csodálatos szemüveg
Herbszt László illusztrációival. Naphegy Kiadó, 2011

Tasnádi István: A kőmajmok háza
Herbszt László illusztrációival. Pozsonyi Pagony, 2012

képi alakot szorongásainak. A városi tér objektumai hasonló átalakuláson mennek át Satoshi Kitamura *Lily Takes a Walk* című kötetében, ahol a kislányt kísérő kutya előtt válnak láthatóvá a szörny alakot öltött városi tárgyak.⁶⁰ Herbszt László ezt a mesészerű metamorfózist szuggesztív képi formával kelti életre. A konkrét épületek varázslatos átalakulását a grafikai felületek különleges textúrája szolgálja, amely némiképp nosztalgikus, szürreális összehatást

⁶⁰ Satoshi Kitamura: *Lily Takes a Walk*. Farrar, Straus, London, 1998.

eredményez, anélkül, hogy az architektúrák jelenvalóságán csorba esne.⁶¹ Efféle átlényegülés jellemzi Amy Martin *Symphony City* című kötetének képi világát, amelyben zenei asszociációkat kelt életre rajzaiban a szerző.⁶² A tervező grafikusként is jelentős szakmai sikereket ért el Herbszt stílusosan a szecesszió, a szürrealizmus és a hatvanas évek reklámgrafikájának sajátos ötvözetéből bontja ki kis Kovács Áron világát. A felületeknek ez az érzéki tobzódása és a kifinomult, lírai színharmóniák alkalmazása egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a dolgok átlényegülése minden tárgyszerűsége ellenére is eltávolodjon időben és térben. A varázsszemüveg által megtapasztalt csodák generációkon átívelő folyamatosságát az utolsó képek egyikén már felnőttként mutatott kislány alakja érzékelteti. Az idősíkoknak ez az egymásra torlódása visszamenőleg is magyarázatot ad az egész látványvilág nosztalgikus alaphangulatára.

A nagyváros kortárs grafikai reprezentációjától közel sem idegen ez a retró íz. A *Roham Magazin* körében dolgozó grafikusok a város futurisztikus-extatikus képét formálják meg, olyan vizuális határterületekkel érintkezve mint a képregény vagy a street art. Stark Attila a *Kulocityben*, Sirály Dóri vagy gyerekkönyvek illusztrátoraként is nevet szerzett Baranyai (b) András képein egy technicizált és infernális metropolis képe körvonalazódik. Baranyain kívül e körből lépett a gyerekkönyvek felé Kárpáti Tibor és Vidák Zsolt. Utóbbi gyermekeknek szánt képeslap sorozatán Budapest felülnézeti látképei jelennek meg. Választott szinterei a mai város jellemző, de műemlékileg nem feltétlenül jelentős helyei.⁶³ A böngészőkhöz hasonlóan látképei a figyelmes szemlélő számára apró részletekben és történetekben gazdag jelenetekben bontakoznak ki. Ezek olykor szürreális epizódokkal írják újra a természetes látványt, mint a Mammut Üzletközpont környékére elhelyezett kisebb-nagyobb dinoszauruszok. Az ezredforduló posztmodern gyerekkönyv-illusztrátoraihoz hasonlóan képeiben sok intraikonikus szöveget, azaz a képekbe információs táblákra elszórt, beleírt szöveget alkalmaz. A reklám-szövegek, hirdetések olykor groteszk idézetei a piktogramokkal együtt részei a nagyvárosi vizualitásnak. Látképei más irányban is szétfeszítik Budapest hagyományos ikonográfiáját: a jellegzetes körfolyosós bérház belső udvara éppúgy helyet kap sorozatában, mint a belváros közegének elmaradhatatlan szereplője, a gyermeki tapasztalásból nem kizárható koldusok és hajléktalanok. Hozzá hasonlóan nem kifejezetten gyerekek és nem is irodalmi mű illusztrációjaként készültek Kárpáti Tibor Budapest-képei. Ám témánk szempontjából mégsem érdekeltenek, ugyanis alkotójuk ugyanazt a pixeles képépítést alkalmazta bennük, mint több sikeres gyerekkönyvében.⁶⁴ A Madách térről készült jelenete jellegzetes példája a minimalista látásmódjának, amely éppúgy geometrikus formákká absztrahálja a valóság formáit, mint a kisgyermek kedves (világ)építőjátéka, a Lego. Ugyanakkor a szöveget mellőző, tisztán vizuális eszközökkel idézi meg a látvány különböző rétegeit, a város architektúráit, ikonikus helyeit éppúgy mint az épített díszletek között nyüzsgő kicsiny lakóit, akik ebben a mechanizált térben közlekednek és teszik mindennapi dolgaikat, dolgoznak, pihennek, kutyát sétáltatnak

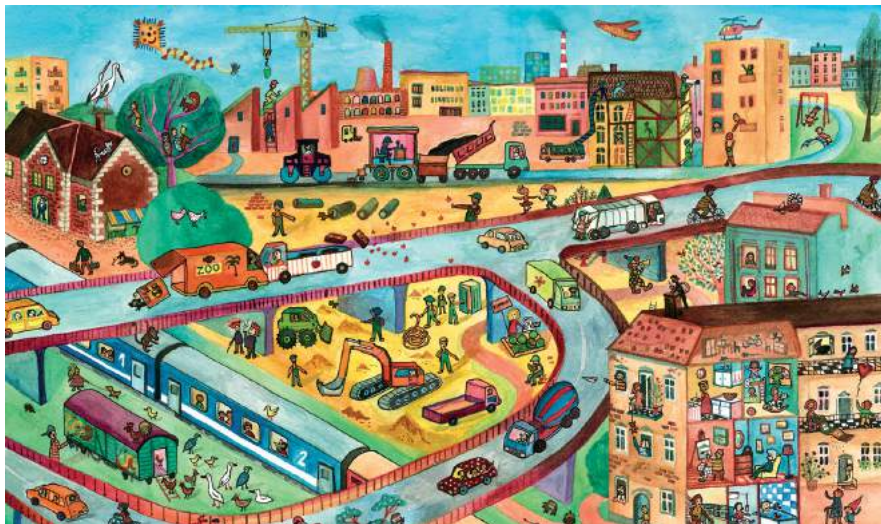
61 Egy interjúban Herbszt László külön kitér a felhasznált textúrák gazdag tárházára: Elekes Dóra: *Fontos a narratíva*. Interjú Herbszt Lászlóval. 2011. július. - <http://meseutca.hu/2011/06/14/fontos-a-narrativa/>

62 Amy Martin *Symphony City*. McSweeney's McMullens, 2011.

63 A sorozatból többet közöl: Gyovai Katalin: *Vidák Zsolttal beszélgettünk*. (2013. július) <http://www.gyermekirodalom.hu/?p=5699>
64 E munkáknak csak egy része jelent meg, a szerző elmondása szerint a Blaha Lujza téri látkép a *Room Magazin*nak, a Körúti látkép a *Roham Magazin*nak, az Erzsébet-hídi karácsonyi látkép pedig az Oktogon Galéria „Szentségtörés” című kiállításán volt látható. – Kárpáti Tibor segítségét ezúton is köszönöm.

vagy ünnepelnek. Elvont formavilágával Vidák és Kárpáti jelenetei tág teret engednek a nézőnek, aki hasonló szemlélődőként fejt fel a város megannyi rejtett történetét, mint Baudelaire nagyvárosi látványvadász kőszálója.

Szemben az előbbi művekkel Schmal Róza *Budapesti böngészője* kifejezetten a gyermekek számára készült, s e nembem egyedülálló vállalkozás⁶⁵ Előzményének tekinthető Tom Schamp New Yorkról szóló nagyvárosi böngészője, az *Ottó és a város*, amely sajátos módon felül-
zetbe, kiterítve mutatja a város utcáit, így ösztönözve a gyermeket arra, hogy autópályaként

65 Schmal Róza: *Budapesti böngésző*. Kolibri, Budapest, 2012.

Schmal Róza: *Budapesti böngésző*
Kolibri Gyerekkönyvkiadó, 2012

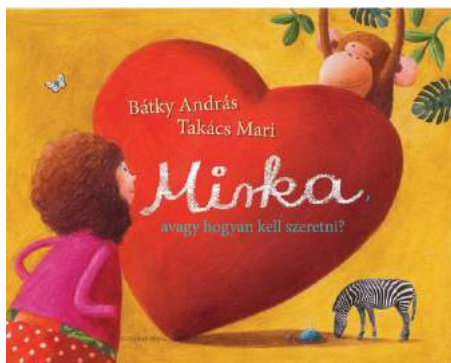
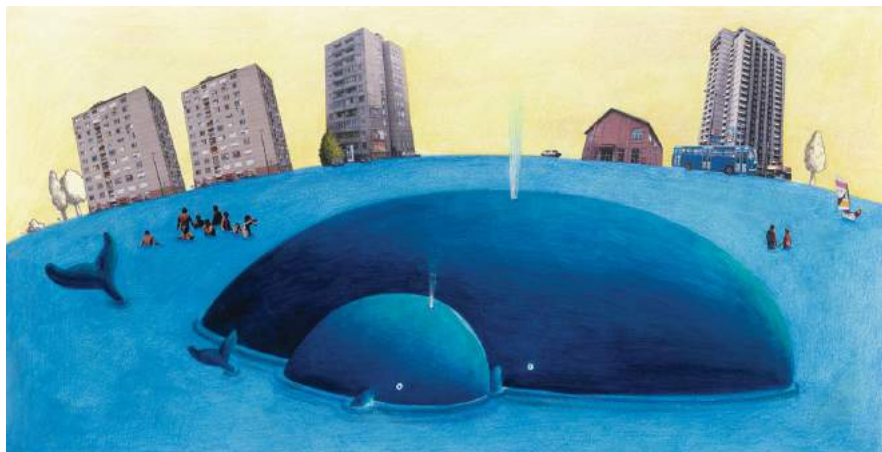
használva saját alakjaival is benépesítse a könyvet.⁶⁶ Mivel műfajából eredően nélküli a szöveges magyarázatot, a látványhoz kapcsolódó járulékos (történeti, topográfiai) információk feltételezik a gyermek előzetes tudását, vagy a vele együtt böngésző felnőtt tevékeny közreműködését. Választott tizenkét színtere csak részben egyezik Budapest szokványos ikonográfiai témáival: bevett színhelyeknek tekinthető a Parlament, az Erzsébet-híd, a Várnegyed és a Hősök tere; a gyerekek saját életteréhez igazított a Margitsziget, az Állatkert valamint a Közlekedési Múzeum bemutatása; ugyanakkor szokatlan olyan nem belvárosi és nem turisztikai célpont beemelése mint a Lehel tér vagy Kőbánya. Bár rajzai arányaiban, épületeiben igazodnak a város reális topográfiájához, látképeit varázslatos, mesebeli momentumokkal lényegíti át a rajzoló. Képei szerint Budapestnek több valóság rétege van, sajátos arculata a látvány primér felszíne alatt, föld alatti üregeiben, titkos járataiban rajzolódik ki. Jellemző példája ennek a több rétegűségnek, valóság és fikció összemosásának nyitóképe, ahol a Duna két partján elterülő városrészt szokatlan módon úgy ábrázolja, hogy a Duna medrében heverő tárgyak is megjelennek. A város évezredes története ezekből bontakozik ki, egy római kori amfora, hajóroncs, középkori kard, páncél, világháborús tank és bomba utal a város olykor dicsőséges, máskor vérzivataros múltjára. Mindemellert a böngésző műfajának megfelelően apró történések sora köti le a néző figyelmét, egy részük hétköznapi esemény, más részük kalandos vagy szürreális történés, mint a háztetőkön settenkedő rabló vagy a Dunán evező piros sapkás manó. Bizonyos narratív szálakat a rajzoló végig vezet látképein, így az afrikai küldöttség, az elszabadult majmok vagy a rabló történetét. Képein a város folyamatos történések és kalandok színtere, olyan hely, ahol valóság és varázslat találkozik, ami egyszerre ad otthont hajléktannak és varázsmánónak, ahol bármikor átbillenhet a reális a szürreálisba, ahol a dolgoknak mindig van újabb rétege és nézete, akár a Budavári barlangrendszernek.

Elszakadni a város ismeretterjesztő, oktató jellegű leírásától tehát keveseknek sikerült: Házy Ágnes könyvének nyomdokaiban az elmúlt tíz esztendő könyvterméséből egyedül Herbszt László *Csodálatos szemüvegének* és Schmal Róza *Budapesti böngészőjének* járt. Nem akadt viszont itthon követője annak a lezser, rajzilag humoros, blikkfangos hangvételnek amit Ősásek képviselt, és aminek újabban Salvatore Rubbino városkönyvei folytatnak sikerrel.⁶⁷ Ami feltűnően hiányzik ebből a kínálatból, az messze túl van a műemlékekben megtestesülő Budapesttől. Tőlünk nyugatabbra évtizedes hagyományai vannak annak a kritikai hangvételnek, ami a város szociális feszültségeit, a szegénység vagy bevándorlás problémáit jeleníti meg, képileg is alakot adva a külvárosok, ipartelepek arculatának. Ezra Jack Keats jellemzően urbánus közegben játszódó történetei, Charles Keeping *Railway Passage* címen megjelent története, vagy az újabbak közül Maurice *We are all int he Dumps* című kötete erőteljes képekben, szociálisan érzékenyen tárja fel a nagyvárosok peremvidékét.⁶⁸ A gyerekek személyes, fantáziával és szubjektív élményekkel átrajzolt Budapest-képe még csak körvonalaiiban áll előttünk, de idővel remélhetőleg egyre árnyaltabb lesz ez a kép.

⁶⁶ Magyarul megjelent: Tom Schamp: *Ottó és a város*. Csímta, 2011.

⁶⁷ Első kötete: Salvatore Rubbino: *A Walk in New York*. Candlewick, 2009.

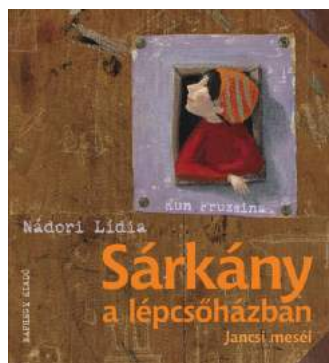
⁶⁸ Ezra Jack Keats (1916–1983) *Goggles!* című, Caldecott-díjjal jutalmazott kötete 1969-ben jelent meg; Charles Keeping (1926–1988) *Railway Passage* című könyve 1974-ben jelent meg Londonban; Maurice Sendak (1928–2012) *We are all int he Dumps with Jack and Guy* című kötete pedig 1993-ban.

Batty András: *Mirka, avagy hogyan kell szeretni*
Takács Mari illusztrációival
General-Press Kiadó, 2012

Nádori Lídia: *Sárkány a lépcsőházban*
Kun Fruzsina illusztrációival
Naphegy Kiadó, 2008

Lackfi János: *Belvárosi gyümölcsök.*

Molnár Jacqueline illusztrációival

Pozsonyi Pagony, 2015

A KIÁLLÍTÁSON SZEREPLŐ TOVÁBBI KÖNYVEK ADATAI

A pesti zsidónegyed gyerekeknek

Szolga Zsófia

Nosek Mimma és Solga Zsófi illusztrációival

kultúrAktív Egyesület

2013

Amíg utazunk - járműves színező és foglalkoztató füzet

Gévai Csilla

Baranyai András illusztrációival

Pozsonyi Pagony

2013

Budapest-Balaton gyerekekkel

Farkas Zoltán, Kieferné Pulai Veronika, Sós Judit, Szabó Mária

Jel-Kép Kiadó

2013

Budapesti kis boszorkány

Bosnyák Viktória

Spote Stany illusztrációival

Scolar Kiadó

2011

Európai böngésző

Baranyai András
Pozsonyi Pagony
2014

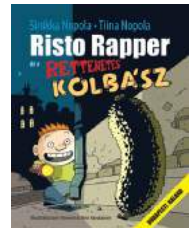
Jártamban... kertemben

Schmidt Gertrúd, Eplényi Anna
Máray Mariann illusztrációival
Két Egér Könyvek
2013

Risto Rapper és a rettenetes kolbász

Sinikka és Tiina Nopola
Aino Havukainen és Sami Toivonen illusztrációival
Cerkabella Könyvek
2013

Zsákmesze

Ördögh Ottó
Róth Anikó illusztrációival
Scolar Kiadó
2008

MESEVÁROS-BUDAPEST

A Főváros a gyermekkönyvek illusztrációiban

A Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria kiállítása

ISBN 978-615-80650-1-6

A katalógust szerkesztette: Kaposi Dorka, Kelemen Réka és Révész Emese

Felelős kiadó: ©Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria

Budapest, 2017 március.

A Fővárosi Önkormányzat fenntartásával működő Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria időszakos kiállítások, képző- és iparművészeti tárlatok, szakmai beszélgetések és különböző művészetpedagógiai foglalkozások szervezésével járul hozzá a 3 és 23 év közötti fiatalok tehetséggondozásához és művészeti neveléséhez.

Cím: H-1052 Budapest, Deák Ferenc utca 17. I. emelet

Tel.: +36-1-266-0482 **Email:** info@deak17galeria.hu

FB: facebook.com/deak17galeria

Web: www.deak17galeria.hu

DEÁK 17
YOUTH ART GALLERY | GYERMEK ÉS IFJÚSÁGI
MŰVÉSZETI GALÉRIA

BUDAPEST
A VÁROS, AMELY EGYESÍT

